

PANEVĖŽIO KOLEGIJOS
BIOMEDICINOS MOKSLŲ FAKULTETAS

Socialinio darbo studijų programos studentė **Reda Jasnauskienė**

**SOCIALINIO DARBUOTOJO VEIKLA DIRBANT SU
SOCIALINĖS RIZIKOS ŠEIMOMIS**

Baigiamasis darbas

Darbo vadovė lektorė

Danutė Klokmanienė

Patvirtinu, kad mano profesinio bakalauro baigiamasis darbas parašytas sąžiningai, nepažeidžiant kitiems asmenims priklausančių autorių teisių, tiesiogiai ar netiesiogiai panaudotos kitų šaltinių citatos pažymėtos informacijos šaltinių nuorodose.

Studento vardas, pavardė, parašas

Panevėžys, 2018

TURINYS

ĮVADAS.....	3
1. SOCIALINĖS RIZIKOS ŠEIMŲ TEORINĖ APŽVALGA.....	5
1.1. Socialinės rizikos šeimos samprata.....	5
1.2. Socialinės rizikos šeimų atsiradimo priežastys ir problemos.....	7
1.3. Socialinio darbuotojo vaidmuo dirbant su socialinės rizikos šeimomis.....	10
1.4. Socialinio darbuotojo kompetencija dirbant su socialinės rizikos šeimomis.....	16
2. SOCIALINIO DARBUOTOJO VEIKLA DIRBANT SU SOCIALINĖS RIZIKOS ŠEIMOMIS TYRIMAS.....	20
2.1. Tyrimo metodologija ir organizavimas.....	20
2.2. Tyrimo rezultatų analizė.....	21
2.2.1. Respondentų socialiniai-demografiniai duomenys.....	21
2.2.2. Socialinės rizikos šeimų atsiradimo priežastys, problemos ir pagalba.....	23
IŠVADOS IR SIŪLYMAI.....	35
INFORMACIJOS ŠALTINIŲ SĄRAŠAS.....	36
SANTRAUKA.....	39
SUMMARY.....	40
PRIEDAI.....	41

IVADAS

Problemos aktualumas. Profesinė socialinio darbuotojo veikla, skirta ryšiams tarp žmonių, jų aplinkos gerinimui, siekiant sustiprinti asmenų prisitaikymo prie aplinkos galimybes bei padėti jiems integruotis į visuomenę. Socialinis darbuotojas skatina socialinius pokyčius ir suteikia galimybę socialinės rizikos šeimoms dalyvauti sprendžiant jų socialines problemas, didinant pačių atsakomybę nepažeidžiant orumo.

Tačiau neretai atsitinka taip, kad šeimos atsiduria krizinėse situacijose, nebegali prisitaikyti prie spartaus gyvenimo tempo ir pokyčių, todėl tampa pažeidžiamos socialinės rizikos veiksmų, kuriuose netenkinami šeimos poreikiai, nepuoselėjamos vertybės ir neatliekamos pagrindinės šeimos pareigos. Tokiose šeimose neretai pamirštama įgyvendinti pagrindines šeimos funkcijas ir deramą šeimos gyvenimo organizavimą, nuo kurių priklauso vaikų, augančių tose šeimose, raida.

Socialinės rizikos šeimų tematika yra aktuali daugelyje pasaulio valstybių, o Lietuva nėra išimtis. Sparčiai kintant ekonomikai bei socialinei situacijai, ne visi žmonės sugeba prisitaikyti prie vis kintančių gyvenimo sąlygų, todėl auga probleminių šeimų skaičius. Tokie veiksniai kaip sunki ekonominė padėtis, nedarbas, skurdas, dažnai sudaro prielaidas šeimose piktnaudžiauti alkoholiu, netinkamai rūpintis vaikais, smurtauti. Kylant neigiamoms veiksniams atsiranda socialinės rizikos šeimos negalinčios sėkmingai socializuotis visuomenėje, o tokiose šeimose labiausiai nukenčia vaikai.

Dažnai socialinių problemų turinti šeima siekia gauti piniginę paramą, tačiau įsigilinus į šeimos gyvenimo būdą, vertybines orientacijas, galima manyti, kad daugumai socialinės rizikos šeimų piniginės išmokos iš esmės nekeičia jų gyvenimo kokybės. Jei šeima yra nepajėgi vykdyti būtiniausių savo funkcijų, jai reikalinga įvairiapusė pagalba, tai informacijos teikimo, socialinių įgūdžių lavinimo, krizių įveikimo, teigiamų nuostatų, vertybių bei atsakomybę formuojančių paslaugų.

Sėkmingi socialinių darbuotojų veiklos rezultatai ir teikiamų paslaugų kokybė, didžiąja dalimi priklauso nuo socialinių darbuotojų turimų kompetencijų. Socialiniai darbuotojai, teikdami paslaugas socialinės rizikos šeimoms, susiduria su daugybe įvairių problemų, kurioms spręsti nėra vienos sistemos ar taisyklių rinkinio. Todėl socialiniai darbuotojai, turi gebėti taikyti ir derinti visas savo turimas kompetencijas tam, kad būtų pasiektas maksimalus darbo rezultatas. Norint pasiekti, kad teikiamų paslaugų šeimoms kokybė būtų pakankamai aukšta, didesnis dėmesys turėtų būti skiriamas kompetencijų tobulinimui. Dažnai socialiniai darbuotojai, dirbantys su socialinės rizikos

šeimomis, dėl didelio darbo krūvio, laiko stokos neturi galimybių geriau pažinti šeimą ir suteikti jai reikiamą pagalbą, o šeimos neretai nėra pakankamai motyvuotos keisti savo situaciją, bendradarbiauti su socialiniu darbuotoju, pripažinti savo problemas ir savarankiškai jas spręsti.

Socialinis darbas su socialinės rizikos grupės šeimomis – sudėtinga, emociškai įtempta veikla, kelianti specialistui ypatingus reikalavimus, tarp kurių – gebėjimas reflektuoti ir optimaliai reguliuoti savo veiklą susidūrus su sunkumais. Socialiniai darbuotojai, padedantys šeimai ir jos nariams įveikti socialinę-psichologinę krizę, nuolatos turi spręsti sudėtingus buitinius, ekonominius ir taip pat psichologinių išgyvenimų klausimus, todėl nuolat susiduria su problemomis, kurios kelia grėsmę ne tik psichologiniam, bet ir fiziniam saugumui. Socialinis darbas su socialinės rizikos šeimomis susijęs su profesine rizika. Socialinis darbuotojas vykdydamas tiesiogines pareigas, dažnai rizikuoja savo sveikata, patiria stresą, o kartais ir smurtą, todėl ši profesija nuo 2008 m. sausio 1 dienos įtraukta į pavojingų darbų sąrašą.

Naujumas. Socialinių darbuotojų veiklą, iškilusias problemas bei sunkumus su socialinės rizikos šeimomis nagrinėjo įvairūs autoriai, tai: M. Cickowska-Giedziun, M. Zmyłowska (2017), L. Dromantienė, V. Indrašienė, J. Sadauskas (2016), S. Dobelniece, J. Millere, I. Salmane-Kulikovska (2015), V. Rimkus, S. Žemgulienė (2013), R. Gapšytė, D. Snieškienė (2011), A. Vareikytė (2010), J. Antanaitienė (2009), N. Diršienė (2013), taip pat socialinio darbo metodus, jų svarbą dirbant su šeimomis, išryškino I. Dirgelienė, A. Kiaunytė (2006), V. Bandzienė (2008), R. Čiužas, V. Vaicekauskienė (2013) ir kiti autoriai.

Objektas – socialinio darbuotojo, dirbančio su socialinės rizikos šeimomis, veikla.

Tikslas – išanalizuoti socialinio darbuotojo veiklą, dirbant su socialinės rizikos šeimomis.

Uždaviniai:

1. Charakterizuoti socialinės rizikos šeimas.
2. Aprašyti socialinių darbuotojų vaidmenis dirbant su socialinės rizikos šeimomis.
3. Ištirti socialinio darbuotojo pagalbą socialinės rizikos šeimoms.

Metodai:

Mokslinės literatūros analizė.

Pusiaus struktūrinis interviu.

Kokybinė duomenų analizė.

1. SOCIALINĖS RIZIKOS ŠEIMŲ TEORINĖ APŽVALGA

1.1. Socialinės rizikos šeimos samprata

Kiekvienam žmogui šeima yra pati svarbiausia vertybė, egzistuojanti tūkstančius metų, tai natūrali bendruomenė, vaidinanti svarbų vaidmenį visą žmogaus gyvenimą. Kiekviena šeima atlieka tam tikras jai būdingas funkcijas ir užtikrina šeimos narių fizinę, psichinę ir dvasinę gerovę. Viena iš pagrindinių šeimos funkcijų, tai vertybių ir elgesio normų perdavimas vaikams, tinkamas jų auklėjimas ir ugdymas. Šiandien Lietuvoje šeimos institutas transformuojasi ir pastebimas šeimų nuosmukio procesas, daugėja probleminių šeimų, kuriose yra sutrikdytas šeimos narių bendravimas bei neatliekamos pagrindinės jos funkcijos. Todėl galima socialinės rizikos šeimą apibūdinti, kad tai šeima, kurios socialinis funkcionavimas dėl objektyvių ar subjektyvių priežasčių sutrikdytas ir jos atsiduria nevisavertiškumo būsenoje. Potenciali socialinė rizika gali atsirasti dėl nepalankių ekonominių ir psichologinių sąlygų, sunkumų auklėjant vaikus, konfliktų, girtuokliavimo, priklausomybės nuo narkotikų, žiauraus elgesio ir kitų priežasčių dėl kurių kenčia vaikai šeimoje.

Remiantis Lietuvos Respublikos Socialinių paslaugų įstatymu (2006), socialinės rizikos šeima apibrėžiama kaip šeima, kurioje auga vaikų iki 18 metų ir kurioje bent vienas iš tėvų piktnaudžiauja alkoholiu, narkotinėmis, psichotropinėmis ar toksinėmis medžiagomis, yra priklausomas nuo azartinių lošimų, dėl socialinių įgūdžių stokos nemoka ar negali tinkamai prižiūrėti vaikų, naudoja prieš juos psichologinę, fizinę ar seksualinę prievartą, gaunamą valstybės paramą panaudoja ne šeimos interesams ir todėl kyla pavojus vaikų fiziniams, protiniams, dvasiniams, doroviniams vystymuisi bei saugumui. Socialinės rizikos šeimai priskiriama ir šeima, kurios vaikui, įstatymų nustatyta tvarka, yra nustatyta laikinoji globa (rūpyba).

Šiandieninėje valstybės šeimos politikoje konstatuojama, kad šeima – esminis visuomenės gėris, kylantis iš žmogaus prigimties ir grindžiamas savanorišku vyro ir moters santuokiniu pasižadėjimu skirti savo gyvenimą šeiminiams santykiams kurti, užtikrinti šeimos narių gerovę, sveikatos raidą, tautos bei valstybės gyvybingumą ir kūrybingumą. Todėl valstybės ir nevyriausybinių institucijų privalo užtikrinti šeimos integralumui palankią aplinką, plėtodamos ir tobulindamos jos teisinę ir socialinę bazę.

Knygoje, „Socialinis darbas: profesinės veiklos įvadas“ (2007), socialinės rizikos šeima charakterizuojama kaip šeima, kurioje egzistuoja nukrypimai nuo normų, neleidžiantys jos priskirti prie darnių šeimų. Nukrypimai ne visada tampa dezadaptacijos veiksniais ir kartais yra komentuojami kitais požymiais. Socialinės rizikos šeimoms priskiriamos: mažas pajamas turinčios

šeimoms, pabėgėlių bei priverstinių migrantų šeimoms, šeimoms, turinčioms daug išlaikytinių (daugiavaikės šeimos, šeimos su neįgaliaisiais), nepilnos šeimos, karinę tarnybą atliekančios šeimos ir kt.

Socialinės rizikos šeimose dėl iškilusių problemų daugiausia nukenčia vaikai, kurie dėl netinkamo tėvų auklėjimo, dėmesio ir vertybių ugdymo stokos, turi didesnę riziką tapti socialinės rizikos vaikais. Anot E. Vosylienės (2009), socialinės rizikos vaikas, tai vaikas iki 18 metų, kuris vaikatauja, elgetauja, nelanko mokyklos ar turi problemų joje, piktnaudžiauja alkoholiu, psichotropinėmis ar toksinėmis medžiagomis, yra priklausomas nuo azartinių lošimų, yra įsitraukęs ar linkęs įsitraukti į nusikalstamą veiklą, yra patyręs arba kyla pavojus patirti psichologinę, fizinę ar seksualinę prievartą, smurtą šeimoje ir dėl šių priežasčių jo galimybės ugdytis ir dalyvauti visuomenės gyvenime yra ribotos. Mokslinėje literatūroje akcentuojama, kad nedarnių šeimų vaikai būna ne itin savarankiški, silpnavaliai, nekūrybingi, pasyvūs, sunkiai prisitaiko prie bendraamžių. Nuolatiniai tėvų nesutarimai ir kivirčiai nesudaro sąlygų tvirtoms dorovinėms vertybėms ir valiai formotis. Jie dažnai jaučia baimę, nepasitikėjimą suaugusiais, būna pagiežingi, išsiblaškę, traumuojama jų psichika.

Z. Bajoriūnas (2004), įvardija tokias šeimos funkcijas, kaip vaikų gimdymo ir sutuoktinių seksualinio gyvenimo visavertiškumo užtikrinimo (rūpinimosi kūno poreikiais), vaikų auginimo ir ugdymo (taip pat ir pačių tėvų socializacijos ir ugdymo), visuomeninių, etinių, dvasinių, religinių vertybių, taip pat gėrybių, esminių šeimos nariams ir visuomenės raidai ir gerovei, perteikimas, turto kaupimo, kaip prielaidos apsisaugoti nuo pavojų, materialinių nuostolių, nusikaltimų, netekčių, šeimos saugumo, gynybos, globos ir išankstinio rūpinimosi, tautos etnosu puoselėjimo ir šeimos gyvenimo tradicijų tęsimo, ir atnaujinimo, kultūrinio (civilizuotumo), rekreacinės, užtikrinimo, specialaus rūpinimosi senyvo amžiaus šeimos nariais ir neįgaliais asmenimis, turto vaikams perdavimo ir kt. Papildoma šeimos funkcija – giminystės ryšių su artimaisiais ir visos žmonijos gėrio puoselėjimas.

Darbo su socialinės rizikos šeimomis metodinėse rekomendacijose (2003) išskiriami tokie socialinės rizikos šeimų tipai: vienas arba abu tėvai turi žalingų įpročių ar neįveikiamų potraukių – vartoja kvaišalus, demonstruoja palaidą seksualinę elgesį, lošia azartinius žaidimus, per daug laiko praleidžia darbe; grasina ar naudoja fizines bausmes, kaip pagrindinę disciplinos priemonę. Vaikai gali būti fizinio smurto liudininkais arba priversti dalyvauti baudžiant brolius ir seseris, arba gyvena baimėje dėl galimų agresijos protrūkių; naudoja vaikus kaip savo nuosavybę, kurios pagrindinis tikslas tenkinti tėvų fizinius ir emocinius poreikius (pvz., depresiška mama niekur neleidžia vaiko, nes jai liūdna vienai); netenkina arba grasina netenkinti vaiko gyvybiškai svarbių poreikių (aprūpinti valgiu, drabužiais, neleisti ilsėtis); naudoja stiprią autoritarinę kontrolę, kaip auklėjimo

priemonę; šeima fanatiškai seka tam tikrais tikėjimais ar stereotipais (religiniais, finansiniais, politiniais ir pan.), besąlygiškai reikalaujama vaiko paklusimo.

Užsitęsę konfliktai, skyrybos, ryškūs socialiniai ir ekonominiai pasikeitimai, įvairios priklausomybės – šeimai sukelia daugybę problemų ir emocinių išgyvenimų. Tai sutrikdo šeimos funkcionavimą, sukelia naujas problemas, dažnai veda į gilėjančią depresiją ir neviltį. Šeimai atsidūrus krizėje, kad sėkmingai ją įveiktų, reikalinga tiek socialinė, tiek psichologinė pagalba. Socialinės rizikos šeimos nesugeba tenkinti vaiko emocinių ir fizinių reikmių, bendravimo būdas šiose šeimose žymiai apriboja vaiko galimybes išreikšti poreikius ir jausmus. Vaikai, augantys socialinės rizikos šeimose, dažnai turi įvairių mokymosi sunkumų, sunkiai sutelkia dėmesį, nesugeba ilgesnį laiką intensyviai dirbti, greitai pavargsta ir išsenka, todėl formuojasi neigiama mokymosi motyvacija, dažnai būna praleidinėjamos pamokos arba visai nustoja lankyti mokyklą. Rizikos grupės šeimų vaikai turi tam tikrų bendrų bruožų, susijusių su elgesio rizika, tai nedrausmingumas, įžūlumumas, nemandagumas, agresyvumas, nervingumas, nerimas, baimė, nepasitikėjimas savimi bei suaugusiais, žemas savęs vertinimas ir kt.

Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos rekomendacijose, socialiniams darbuotojams, dirbantiems su socialinės rizikos šeimomis (2014), dėl šeimos situacijos vertinimo ir darbo su šeima planavimo, socialinės rizikos šeimas rekomenduoja suskirstyti į tris rizikos lygius tai, sunkios rizikos šeima, kuri nemoka ar negeba gyventi savarankiškai, jiems reikalinga nuolatinė socialinio darbuotojo ir kitų specialistų pagalba. Taip pat vidutinės rizikos šeima, kuri moka ir geba gyventi savarankiškai, tačiau visiškam šeimos narių saugumui, emocinei, psichologinei gerovei užtikrinti, reikalinga nuolatinė socialinio darbuotojo ir kitų specialistų pagalba. Lengvos rizikos šeima retkarčiais gali patirti laikiną krizę, tačiau ji geba gyventi savarankiškai, užtikrindama visų narių saugumą bei emocinę, psichologinę, materialinę gerovę, o esama krizė laikinai sutrikdo jos gyvenimą.

Apibendrinant galima teigti, kad socialinės rizikos šeima gali būti suprantama, kaip šeima, susidurianti su problemomis, tokiomis kaip skurdas, nedarbas, smurtas ar priklausomybės. Socialinės rizikos šeimose nepilnai tenkinami vaiko fiziologiniai, socialiniai bei psichologiniai poreikiai, vyrauja netinkamas auklėjimas. Vaikai tokiose šeimose yra emociškai, teisiškai pažeidžiami, nėra minimalių sąlygų jiems tinkamai socializuotis šeimoje ir už jos ribų, yra sutrikę vaikų komunikaciniai ryšiai. Dėl šių priežasčių sutrinka šiose šeimose augančių vaikų psichinis, fizinis bei dvasinis vystymasis.

1.2. Socialinės rizikos šeimų atsiradimo priežastys ir problemos

Norint užkirsti kelius socialinės rizikos šeimų daugėjimui, būtina išanalizuoti ir suprasti tokių šeimų atsiradimo priežastis ir problemas, o jos yra labai įvairios, tai socialinė atskirtis,

alkoholizmas, skurdas, nedarbas, smurtas, vaikų nepriežiūra, kuri susijusi su mokyklos nelankymu, bendravimo problemomis, valkatavimu, ištraukimu į nusikaltimus, girtavimu, prostitucija ir t.t. Šios priežastys yra glaudžiai susijusios ir dažnai išplaukia viena iš kitos.

Šeima, kaip mažytė bendruomenė yra tarsi mažos visuomenės modelis, tačiau pasitaiko, kad šeimos neretai susiduria su įvairiomis krizinėmis situacijomis ar socialinės rizikos veiksniais, kurie pažeidžia šeimų santykių pusiausvyrą. Šeimos, kurios nesugeba įveikti iškilusių problemų, palapsniui tampa pažeidžiamos, nebeatlieka šeimoms funkcijų ir po kurio laiko patenka į socialinės rizikos veiksnių įtaką. Knygoje „Socialinis darbas: profesinės veiklos įvadas“ (2007) išskiriami šie pagrindiniai socialinės rizikos šeimų veiksniai: socialiniai ekonominiai – susiję su žemu materialiniu šeimos lygiu, prastomis būsto sąlygomis, tėvų nedarbu; socialiniai demografiniai veiksniai – vieno ar abiejų tėvų nebuvimas, pakartotinė santuoka, svetimas vaikas šeimoje; medicininiai sanitariniai veiksniai – nepalankios gyvenimo sąlygos, lėtinės tėvų ligos, neįgalieji šeimoje; psichologiniai pedagoginiai veiksniai tokie, kaip vidinių tarpasmeninių santykių šeimoje sutrikimai; kriminaliniai veiksniai šeimoje pasireiškia žiaurumu, tėvų girtavimu.

Galima teigti, kad įvardintos priežastys, kurios lemia socialinės rizikos šeimų atsiradimą, dažniausiai glūdi pačioje šeimoje ir dažnai susiję su bedarbyste, skurdu. V. Bandzienės (2008) teigimu skurdo sąvoka yra daugiaprasmė ir gali būti suvokiama kaip mažos pajamos, žema gyvenimo kokybė, lūkesčių ir galimybių neturėjimas. Ekonomikos nuosmukis, nelygybė, nedarbas, menkas išsimokslinimas, ligos, socialinis nestabilumas – pagrindinės skurdo priežastys. Skurdas nevienodai išplitęs visuomenės sluoksniuose, giliausias namų ūkiuose, kur didelis išlaikytinių skaičius – vaikus auginančiose šeimose.

Nedarbu pasižymi tos šeimos, kuriose darbingo amžiaus būdami šeimos nariai, tam tikru metu neturi apmokamo darbo. Skurdo problemos pasireiškia tose šeimose, kuriose nepakankamos pajamos, ištekliai, kuriais galima būtų užtikrinti buitį ir būtį. Nedarbas lemia skurdžią aplinką šeimoje. Ilgai darbo neturinčių žmonių požiūris, elgesys ir vertybinės orientacijos kinta, ir ne teigiama linkme.

Tarp sunkiausiai besiverčiančių ar skurstančių šeimų pirmiausia patenka nepilnos ir daugiavaikės šeimos, šeimos auginančios mažamečius vaikus, prižiūrinčios neįgalius asmenis, mažos motyvacijos, nesugebančios prisitaikyti prie kintančių šeimos gyvenimo sąlygų ir neturinčios būsto. J. Antanaitienės (2009) nuomone, būsto fondo struktūra neatitinka namų ūkio struktūros ir poreikių. Valstybės teikiama parama būstui įsigyti ar išsinuomoti nėra pakankama. Būsto problema – tai viena svarbiausių santuokų mažėjimo, jų atidėjimo vėliesniam laikui, mažo gimstamumo ir problemų, susijusių su vaiko ugdymui palankių sąlygų sudarymu, priežasčių.

Alkoholio vartojimas daro įtaką rizikos šeimų atsiradimui. Vieno šeimos nario priklausomybė alkoholiui, veikia visus jos narius ir šiuo atveju šeimą. Pažeidžiamiausi yra toje

šeimoje augantys vaikai. Gana dažnai, alkoholio vartojimo problemų turinčioje šeimoje visiškai užmirštami vaiko interesai bei poreikiai, elementari vaiko priežiūra (pamaitinimas, ap rengimas, higienos įgūdžių lavinimas), rūpinimasis vaiko fizine ir emocine sveikata. Dažnas vaikas patiria pozityvaus bendravimo šeimoje trūkumą, vaikas neretai yra ignoruojamas šeimoje, jo nesiklausoma, neišgirstami jo norai ir siekiai, nelavinami jo gebėjimai.

Šeimos į rizikos šeimų sąrašą patenka dėl tėvų arba vieno iš tėvų emigracijos, kurią skatina šiandieninė šalies ekonominė padėtis, nes šeimos daugiau dėmesio skiria pragyvenimo šaltinių paieškai ir migruoja iš Lietuvos, dažnai palikę savo vaikus tėvams, pažįstamiems, giminaičiams globoti ar net savarankiškai gyventi.

Žiaurumas ir prievarta šeimoje, dar viena rizikos šeimos atsiradimo priežastis. Dažniausiai smurtas šeimoje pasireiškia prieš moteris ir vaikus, tačiau pasitaiko, kad smurtauja ir moterys. Kad ir prieš ką būtų nukreipiamas smurtas šeimoje, jis sukelia skausmingus tiek pačių sutuoktinių, tiek jų vaikų išgyvenimus. Socialinės rizikos šeimose smurtas dažniausiai kyla, nes tėvai jaučiasi nusivylę savo padėtimi ir jaučiasi bejėgiai ką nors keisti. Dažnai šeima nesugeba kitaip išreikšti savo jausmų dėl vaikystėje patirtos agresijos, kuri tampa norma tolesniame jų gyvenime, o vaikai bandydami apginti kitą šeimos narį, patys tampa tėvų smurto aukomis.

E. Vosylienė (2009), N. Diršienė (2013) ir kiti mokslininkai smurtą apibrėžia kaip šturkščią prievartą, fizines ir emocines kančias, kurių tikslas priversti savo auką kentėti ir taip įgyti jos atžvilgiu ypatingą galią, siekiant jį fiziškai ar psichologiškai paveikti, suvaržyti jo laisves ir daryti įtaką normaliai egzistencijai. Galima teigti, kad smurtas – tai ne savikontrolės praradimas, o bandymas valdyti kitą žmogų ar situaciją, tam panaudojant įvairias smurto formas, kaip fizinis smurtas, kuris susijęs su fizinės prievartos vartojimu, skausmo sukėlimu, mušimu, kas slopina asmenybę. Psichologinis smurtas gali būti įvairių tipų – socialinė izoliacija, nesiskaitymas, atstūmimas, menkinimas, terorizavimas, ignoravimas, pavyduliavimas. Šeimose pasitaiko ir seksualinio smurto, kuris susijęs su lytiniu kontaktu tarp suaugusio žmogaus ir vaiko, siekiant seksualinio pasitenkinimo. Neretai šeimose vartojamas ekonominis smurtas tarp šeimos narių, kai nėra rūpinamasi šeimos narių materialine gerove, šeimos aprūpinimu, išlaikymu, maitinimu, poilsiu, gydymu.

Socialinės rizikos šeimos dėl ekonominių sunkumų, bedarbystės, menko išsilavinimo ir įvairių priklausomybių atsiduria socialinėje atskirtyje. Jos negali naudotis švietimo bei tobulinimosi galimybėmis, dalyvauti darbo rinkoje ir tinkamai ugdyti vaikus. Šeimos gaunamas socialines pajamas naudoja netinkamai, neskiria pakankamai dėmesio vaikų poreikių tenkinimui, dėl to nukenčia vaikų gyvenimo kokybė. Nepakankamas dėmesys vaikui, taip pat dažnai pasitaikanti problema socialinės rizikos šeimose. Tėvams neskiriant pakankamai laiko vaikams, nesidomint jų veikla, interesais, nebendruojant, kyla pavojus vaikų vystymuisi.

Remiantis Lietuvos ir Latvijos (S. Dobelniece, J. Millere, I. Salmane-Kulikovska, 2015) mokslininkų nuomone galima teigti, kad pagrindinės socialinės rizikos šeimų problemos su kuriomis susiduria šeimos Latvijoje yra tokios pačios kaip ir Lietuvoje: piktnaudžiavimas alkoholiu, narkotinių medžiagų vartojimas, smurtas, skurdas, nedarbas, nesugebėjimas tvarkytis buityje, tėvų psichinės ligos, piktnaudžiavimas vaikais, aplaidumas, taip pat problemos dažniausiai susijusios su socialinių įgūdžių trūkumu. Kad pagerinti pagalbos kokybę, būtina labiau išvystyti pagalbos rizikos šeimoms sistemą, sukurti efektyvų tarpinstitucinį bendradarbiavimą bei rasti papildomų finansavimo šaltinių.

Apibendrinant galima teigti, kad socialinės rizikos šeimų atsiradimui daro įtaką daugelis faktorių, tokių kaip ekonominis ir socialinis nestabilumas, šeimos vertybių nuostatų pokyčiai, susilpnėję bendruomeniniai ryšiai, taip pat skurdas, nedarbas, smurtas, priklausomybės, vaikų atskirtis, todėl šioms šeimoms reikalinga skubi socialinių darbuotojų pagalba, kuri reikalauja didelio profesionalumo, padedant joms integruotis į visuomenę.

1.3. Socialinio darbuotojo vaidmuo dirbant su socialinės rizikos šeimomis

Socialinio darbo tikslas – socialinės, psichologinės ir fiziologinės šeimos gerovės užtikrinimas. Pagrindinis socialinio darbuotojo uždavinys – socialinė dezadaptuotų šeimų grupių reabilitacija.

Pagal LR Socialinių paslaugų įstatymą (2006), socialinėmis paslaugomis yra laikomos paslaugos, kuriomis suteikiama pagalba asmeniui (šeimai), dėl amžiaus, neįgalumo, socialinių problemų iš dalies ar visiškai neturinčiam, neįgijusiam arba praradusiam gebėjimus ar galimybes savarankiškai rūpintis asmeniniu (šeimos) gyvenimu ir dalyvauti visuomenės gyvenime. Socialinių paslaugų tikslas – patenkinti asmens gyvybinius poreikius ir sudaryti žmogaus orumą nežeminančias gyvenimo sąlygas, kai žmogus pats nepajėgia to padaryti. Galutinis socialinių paslaugų tikslas – gražinti asmenims gebėjimą pasirūpinti savimi ir integruotis į visuomenę.

Remiantis V. Rimkaus ir S. Žemgulienės (2013) nuomone, galima teigti, kad socialinis darbas – tai nuolatinė efektyvesnių ir didesnius pokyčius lemiančių darbo metodų paieška, nulemta socialinių problemų, kurioms spręsti nėra vienos sistemos ar taisyklių rinkinio, įvairovė, o socialinio darbuotojo veiklos specifiką taip pat apsprendžia klientų įvairovė ir dinamiški santykiai su skirtingomis klientų grupėmis.

A. Kozlovas (2007) analizuodamas socialinio darbuotojo, dirbančio su socialinės rizikos šeimomis, funkcijas pateikia O. V. Okonišnikovo teoriją, kurioje akcentuojamos trys funkcijos, tai auklėjamoji, šeimų arba pavienių šeimos narių advokato bei lengvinamoji.

Socialinis darbuotojas, tai asmuo, kuris turi sugebėti padėti žmogui, kuriam reikalinga pagalba, prisitaikyti prie jo poreikių. Dirbdamas konkretų darbą, teikdamas įvairias paslaugas atlieka skirtingus profesinius vaidmenis, kurie anot I. Dirgėlienės ir A. Kiaunytės (2006) yra daugialypiški ir problemiški, keliantys asmenybės vidinius konfliktus, verčiantys įsigilinti į santykius su kliento, veiklos, taikinio ir pokytį su organizuojančiomis sistemomis.

A. Kozlovas (2007) išskiria tokius svarbiausius socialinio darbuotojo vaidmenis, kaip: šeimos identifikuotojas, kuris aptinka ir apibrėžia šeimos ar šeimos narių, atsidūrusių krizinėse situacijose aplinkos sąlygas, kurios nulėmė jų problemas. Tarpininkas, kuris per bendradarbiavimą su bendruomene sprendžia šeimos problemas. Vertintojo vaidmuo susijęs su informacijos rinkimu apie šeimą, problemos įvertinimu ir sprendimų priėmimu apie pagalbos teikimą. Mobilizuotojo vaidmenyje įkvepia šeimas veiklai sprendžiant savo problemas. Kaip mokytojas padeda šeimai tobulinti savo gebėjimus, keisti įgūdžius, elgseną, požiūrį. O kaip konsultantas teikdamas paslaugas bendradarbiauja su kitais darbuotojais, padėdamas šeimoms tobulinti gebėjimus problemų sprendime.

Galima teigti, kad visi minėti profesiniai vaidmenys nėra atskirti vienas nuo kito, jie persipina kiekvienu konkrečiu atveju, o socialinis darbuotojas, kaip socialinių paslaugų teikėjas, dirbdamas konkretų darbą ir atlieka tam tikrus profesinius vaidmenis per įvairias funkcijas. Todėl socialinio darbuotojo profesinį vaidmenį, teikiant socialines paslaugas, galima apibūdinti kaip metodinį tarpininkavimą tarp kliento ir socialinių institucijų sprendžiant problemas, o funkcijų įvardijimas ir klasifikavimas labai įvairus, tai nuo labai bendrų kompleksinių funkcijų grupių išskyrimo iki smulkaus konkrečios veiklos detalizavimo. Viena funkcijų klasifikacija remiasi individualaus socialinio darbo metodo struktūra, t. y. išskiriamos socialinių paslaugų teikimo funkcijos: socialinis tyrimas; paslaugų planavimas; administravimas; tiesioginis paslaugų organizavimas, teikimas; paslaugų teikimo efektyvumo ir rezultatyvumo vertinimas; profesinės veiklos tobulinimas. Galimas ir kitas socialinio darbuotojo funkcijų grupavimas: diagnostinė, konsultavimo, informavimo, organizacinė, socialinių paslaugų planavimo, socialinių programų rengimo, pajamų testavimo, tarpininkavimo, prevencinė, šviečiamoji, tiesioginio paslaugų teikimo, vadybos, profesinės veiklos tobulinimo.

Socialiniam darbuotojui tenka veikti daugiamatės sistemos erdvėje: viena ašis – klientai, antra ašis – darbo metodai, trečia ašis – aplinkybės ir situacijos. Pagal Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos parengtus teisės aktus, socialinis darbuotojas turi sugebėti atlikti daug funkcijų, tai: socialinės problemos aptikimas, įvertinimas ir sprendimas; socialinių paslaugų teikimas; socialinių

paslaugų organizavimas bei vadyba; socialinio darbuotojo ir kliento sąveika; reakcija į kliento poreikį (rūpestį); pokyčių siekimas; socialinių problemų prevencija; konsultavimas; tarpininkavimas; aplinkos (aplinkybių) ir kliento sąveikos keitimas; krizių intervencija; socialinių įgūdžių ugdymas; žinių (teorijos), įgūdžių (praktikos) ir vertybių (etikos) integracija, ir t.t.

Socialinis darbuotojas, anot A. Vareikytės (2010), tai specialistas, kurio darbo paskirtis yra sustiprinti žmogaus prisitaikymo prie aplinkos sugebėjimus, atkurti ryšius su bendruomene, padedant jam integruotis į visuomenę ir skatinant visavertiškesnį asmens ir šeimos socialinį funkcionavimą.

Galime teigti, kad socialinis darbuotojas yra pagrindinis socialinių paslaugų teikėjas socialinės rizikos šeimoms. Tačiau dėl socialinės rizikos šeimų problemų kompleksiskumo vien socialinio darbuotojo pagalba, norint pasiekti maksimalų rezultatą, nepakanka. Socialinis darbuotojas turi padėti šioms šeimoms užmegsti ryšius su žmonėmis, institucijomis, specialistais, galinčiais suteikti jiems reikalingą pagalbą. Todėl socialinis darbuotojas, teikdamas paslaugas socialinės rizikos šeimoms, bendradarbiauja su įvairių sričių specialistais, tokiais kaip socialiniai pedagogai, psichologai, gydytojai, policijos pareigūnai, vaiko teisių apsaugos tarnybos darbuotojais ir t. t. Socialinis darbuotojas turi nepamiršti, kad norint suteikti kompleksinę ir efektyvią pagalbą būtinas komandinis darbas. Dirbant komandoje, didžiausia socialinio darbuotojo vertybė yra mokėjimas bendrauti, o tai pagrindinis šaltinis, kurio dėka vyksta socialinis darbas. Tik bendraujant, sąveikaujant su socialinės rizikos šeima galima ją išgirsti, suprasti ir padėti.

Socialinių darbuotojų ir socialinių padėjėjų kvalifikaciniuose reikalavimuose, patvirtintuose LR Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymu Nr. A1-92 (2006), socialinis darbas apibūdinamas kaip profesinė socialinio darbuotojo ir socialinių darbuotojų padėjėjų veikla, nukreipta ryšių tarp žmonių ir jų aplinkos pagerinimui, siekiant sustiprinti asmenų ar bendruomenių prisitaikymo prie aplinkos galimybes bei padėti jiems integruotis visuomenėje. Šiame dokumente teigiama, jog socialinis darbuotojas ir socialinio darbuotojo padėjėjas savo veikloje turi vadovautis tam tikromis vertybinėmis nuostatomis, kaip gerbti savo klientus ir vertinti kiekvieno iš jų unikalumą, būti empatišku, stengtis suprasti kiekvieną klientą ir jam padėti. Labai svarbu vertinti visus klientus vienodai ir teikti jiems pagalbą nepriklausomai nuo jų socialinės padėties, tikėjimo, lyties, rasės, įsitikinimų ar pažiūrų. Socialinis darbuotojas turi pasitikėti klientu, būti objektyviu priimant sprendimus, nesivadovauti išankstinėmis nuostatomis, sukurti bendradarbiavimo su klientu santykius, į jo socialinių problemų sprendimą įtraukiant jį patį, jo šeimą, bendruomenę. Taip pat laikytis konfidencialumo, apie klientą žinomą informaciją teikiant tik įstatymų numatytais atvejais ir tik siekiant apginti geriausius kliento interesus.

Be to, minėtuose reikalavimuose pabrėžta, jog socialinis darbuotojas ir socialinio darbuotojo padėjėjas turi pasižymėti tokiomis savybėmis, kaip tolerancija, geranoriškumas, atsakingumas, kūrybiškumas bei iniciatyvumas.

Remiantis socialinių darbuotojų, dirbančių su rizikos šeimomis metodika (2012), socialinis darbuotojas organizuoja likusių be tėvų globos vaikų švietimą, sprendžia laikino asmenų apgyvendinimo problemas, orientuoja paslaugas į tam tikras grupes ar asmenis, mažina socialinės rizikos šeimų socialinę izoliaciją, padeda integruotis į visuomenę, ugdo visavertę asmenybę, gebančią funkcionuoti visuomenėje, propaguoja efektyvaus darbo su socialinės rizikos šeimomis ir vaikais metodus, prisideda kuriant ir tobulinant šeimos ir vaiko gerovės sistemą, kovoja už vaiko teises, mažina smurtą ir neteisėtumą prieš vaikus, vaikų apleistumą ir atskirtį, ugdo kiekvieno globojamo vaiko savarankiškumo įgūdžius, rūpinasi asmenų ir šeimų socialine apsauga, organizuoja paramą, ugdo šeimų atsakomybę, moko šeimos narius bendradarbiauti tarpusavyje siekiant šeimos gerovės ir kt.

Todėl galima teigti, kad problemos sprendimas socialinės rizikos šeimose yra socialinio darbo proceso dalis, kurį atliekant dėmesys sutelkiamas į šeimos santykių plėtotę, į pradžią ir pabaigą. Socialinis darbuotojas turi žinoti bendrus socialinio darbo su įvairiomis gyventojų kategorijomis pagrindus, pagrindinius šeimos funkcionavimo ypatumus, socialinės rizikos šeimos pažinimo, tyrimo būdus, metodus, žmogaus anatomijos, fiziologijos pagrindus, psichologinę žmonių raidą, žmonių specialiųjų poreikių ypatumus bei jų integracijos į visuomenę dėsniumus, individualaus elgesio ir elgesio grupėje (bendruomenėje) formavimo mechanizmus taip pat šeimos, vaiko teisių apsaugos socialinius, teisinius ir organizacinius pagrindus, socialinio darbo su šeima veiksmų plano sudarymo ir jų praktinio pritaikymo metodikas, socialinio darbuotojo veiklos ypatumus, reikalavimus jo asmenybei ir profesiniam išsilavinimui.

Tam, kad darbuotojai galėtų motyvuotai, kokybiškai vykdyti uždavinius, būtina nuolatinė profesinė priežiūra, padedanti įgyti naujų žinių, gebėjimų ir įgūdžių, kad išvengtų „perdegimo sindromo“. Taip pat socialiniams darbuotojams, dirbantiems su įvairiomis klientų grupėmis, svarbu prisitaikyti prie jų poreikių, unikalumo, interesų.

Į savo veiklą, socialiniam darbuotojui yra svarbu įtraukti savanorius, kurie padėtų socialinės rizikos šeimoms ir jų vaikams kiek galima greičiau įveikti sunkumus. Savanorystė praplečia socialinį darbą, bendruomeniškumo ir atvirumo visuomenei prasme. Kartu su savanoriška veikla socialinis darbas visavertiškai gali įgyvendinti solidarumo principus ir socialinis darbuotojas kartu su savanoriu turi galimybę kurti įvairiapusį santykį su klientais. Savanoriai, įsitraukę į socialinių paslaugų teikimą, mažina išlaidas ir įneša naujų idėjų į organizacijos veiklą.

Teikiant pagalbą socialinės rizikos šeimoms, svarbu paminėti ir pagalbos teikimo įgūdžius, kurie yra neatsiejami nuo bendravimo dirbant su žmonėmis, kurie turi socialinio funkcionavimo

problemų ir negali atlikti įprastų, atsakingų veiksmų. Įgūdžiai svarbūs ir dirbant su žmonėmis, kurių bendravimo įgūdžių kultūrinis kontekstas yra kitoks nei darbuotojo. Todėl socialiniam darbuotojui svarbu turėti supratimo, teigiamo klimato sukūrimo, veikimo ir bendravimo su kitais įgūdžių.

Galima teigti, kad pagalbos teikimas šeimai, tai sudėtingas procesas, kurio metu socialinis darbuotojas pasitelkia savo turimas kompetencijas, siekdamas kuo labiau sustiprinti savo kliento pozicijas visuomenėje. Socialinis darbuotojas padeda šeimai ir pavieniams jos nariams spręsti problemas, įsitraukti į bendruomeninę veiklą ir kurti naujus ryšius. Tam, kad pagalba būtų efektyvi, socialinis darbuotojas turi turėti sukaupęs profesinių žinių, gebėjimų ir vadovautis socialinio darbuotojo etinėmis vertybėmis bei nuolat kelti savo kvalifikaciją. Taip pat būtina įvardinti, kad dirbant su šeima, socialinis darbuotojas turi remtis sisteminiu požiūriu ir į šeimą žiūrėti kaip į sistemą, kuri susideda iš šeimos narių, atsižvelgiant į joje vyraujančius tarpusavio santykius. Būtina stebėti, kaip šeimoje vykstantys pakitimai, veikia jos tarpusavio santykius, kurie daro įtaką kiekvieno individo vidinei būsenai, nes pakitimai sistemoje veikia individą, individas – santykius, o santykių pakitimai veikia visą sistemos būseną.

A. Vareikytės (2010), nuomone, dirbant su socialinės rizikos šeimomis būtina organizuoti darbą tam tikrais septyniais etapais, kuriuos sudarytų informacijos apie šeimą rinkimas, papildomos informacijos ir duomenų apie socialinės rizikos šeimą rinkimas, šeimos stebėjimas, susipažinimas su šeima, socialinės rizikos šeimos vertinimas, sutarties su socialinės rizikos šeima sudarymas, veiksmų plano sudarymas, pasiektų rezultatų vertinimas.

Socialinių darbuotojų kvalifikaciniuose reikalavimuose (2006) akcentuojama, kad socialinis darbuotojas, dirbdamas su socialinės rizikos šeimomis, turi gebėti tiksliai vertinti jos socialinę situaciją, veiksmingai bendrauti su šeima ir jos aplinka, efektyviai organizuoti žmogiškuosius, finansinius bei kitus galimus išteklius, organizuoti socialinį darbą ir socialinių paslaugų teikimą. Socialinis darbuotojas turi atsižvelgti į šeimos individualumą, vadovautis jos poreikiais ir parinkti socialinio darbo metodus bei paslaugas, kurios geriausiai tiktų spręsti konkrečias šeimoje kylančias problemas.

Socialinis darbuotojas teikdamas paslaugas, patenka į įvairias krizines situacijas ir patiria įtampą, stresą. Kaip teigia V. Vaicekauskienė ir R. Čiužas (2013), darbuotojui labai svarbi refleksija, kuri padeda sukurti prielaidas ieškoti alternatyvių socialinės veiklos būdų, padedančių įveikti naujus iššūkius, sprendžiant kylančias naujas socialinės pagalbos problemas ir tampa pagalbos priemone, atliepančia tiek kliento, tiek socialinio darbuotojo lūkesčius bei tikslus ar jų išgyvenamas būsenas. Taip pat L. Dromantienė, V. Indrašienė, J. Sadauskas (2016) teigė, kad refleksija socialiniam darbuotojui turi ypatingą reikšmę, kadangi leidžia atrasti ir pažinti savo jausmus, elgsenos motyvus, nagrinėti savo veiklos pasiekimus ir trūkumus. Refleksija yra viena iš tobulėjimo strategijų, vertingas įgūdis plėtoti veiksmingą profesinę praktiką ateityje. Vadinasi,

veiklos refleksija skatina socialinius darbuotojus įvairiapusiškai ir kritiškai vertinti savo profesinę patirtį, konkrečius veiksmus, jų efektyvumą, geriau suvokti išylančių sunkumų priežastis. O tai reiškia, kad refleksija padeda priimti optimalius sprendimus, koreguoti savo veiklą, tobulinti jos rezultatus bei apmąstyti sėkmingos veiklos kriterijus.

Tam, kad socialinio darbuotojo teikiama veikla būtų efektyvi, jis turi gebėti užtikrinti intervencijos vykdymą. Intervencija – tai socialinio darbuotojo įsikišimas į šeimos gyvenimą, tam tikrais atvejais, kai šeima nepajėgia susidoroti su joje iškilusiais sunkumais savarankiškai. Knygoje „Šeimos krizių prevencija, socialinės ir psichologinės pagalbos šeimai būdai“ (2008), pateikiami B. E. Giligan (1982) intervencijos žingsniai:

- Problemos apibūdinimas, kuris reikalauja gebėjimo klausytis ir stebėti – kad geriau suprasti situaciją, socialiniam darbuotojui svarbu ne tik klausytis šeimos narių žodžių, bet ir stebėti jų kūno kalbą.
- Pasirūpinimo kliento saugumu, būtinas gebėjimas konsultavimo metu užtikrinti netrikdančią, saugią aplinką, kad sumažinti kliento agresiją aplinkai, išvengti save žalojančio elgesio.
- Kliento palaikymui svarbu sugebėti parodyti susirūpinimą problema ir norą padėti.
- Alternatyvų nagrinėjimas susijęs su šeimos problemos sprendimo būdais, jų tinkamu parinkimu, numatant galimus kliento krizės įveikimo metodus (kliento vidinius ir išorinius išteklius).
- Planavimas – svarbi pagalbos socialinės rizikos šeimoms dalis, kurioje socialinis darbuotojas atsižvelgia į kliento galimybes planuojant pasirinktą alternatyvą, įtraukiant šeimą į planavimo procesą, vykstant glaudžiam socialinio darbuotojo ir šeimos bendradarbiavimui.
- Įsipareigojimo vykdymas, kurio metu socialinis darbuotojas turi nepamiršti pareigos ir atsakomybės šeimai ir pavieniams jos nariams.

Socialinis darbuotojas, dirbdamas su socialinės rizikos šeimomis, turi užkirsti kelią įvairioms priežastims, dėl kurių šeimos įtraukiamos į socialinės rizikos šeimų sąrašus ir organizuoti įvairiapusę pagalbą, kad išspręstų jų problemas, susijusias su blogomis gyvenimo sąlygomis, darbo praradimu, darbo įgūdžių trūkumu, finansiniais sunkumais, liga ir negalia, nepageidaujamu nėštumu, su vaikais susijusiomis problemomis. Taip pat socialinis darbuotojas konsultuoja klientus jų teisių ir pareigų klausimais, analizuoja konkrečią situaciją ir parenka atitinkamus sprendimus, konkrečios pagalbos šaltinius, taip pat prižiūri, ar teikiama pagalba klientui veiksminga.

Lyginant Lenkijos mokslininkų (M. Ciskowska-Giedziom, M. Zmyslowska, 2017) ir Lietuvos socialinio darbo aspektus apie socialinio darbo efektyvumo didinimą, dirbant su socialinės rizikos šeimomis, galima teigti, kad Lenkijoje ir Lietuvoje yra taikomi inovatyvūs socialinio darbo

su šeima metodai, tokie kaip, savanorystės tinklo stiprinimas, gerbūvio ir socialinių paslaugų gerinimas socialinės rizikos grupės vaikams, kompleksinių paslaugų šeimai diegimas, savarankiško gyvenimo įgūdžių mokymas, kompleksinė pagalba socialinės rizikos grupės vaikams ir jų šeimoms, įgyvendinant bedarbystės ir nusikalstamumo prevencijos veiklas, socialinės atskirties mažinimas ir kt. Nepaisant inovatyvių metodų, taip pat susiduriama su daugybe kliūčių tokių, kaip gyvenimo kokybės gerinimas teikiant paslaugas socialinės rizikos šeimoms, organizuojant užimtumą bei praktinius mokymus.

Apibendrinant galima teigti, kad šeimos patekusios į socialinę riziką susiduria su daug sunkumų ir dažniausiai negali išspręsti problemų be socialinio darbuotojo pagalbos, todėl socialinis darbas su šiomis šeimomis – sudėtinga veikla, kelianti asmenybės vidinius konfliktus, verčiantys įsigilinti į santykius su klientu, veikla ir pokyčius su organizuojančiomis sistemomis. Todėl socialinis darbuotojas turi atlikti daug vaidmenų, tokius kaip: šeimos identifikuotojas, tarpininkas, vertintojas, mobilizuotojas, mokytojas, konsultantas.

Šeimos pagalbos efektyvumas susijęs su jos ir socialinio darbuotojo geranorišku bendravimu, kuris padės šeimai sugrįžti į visavertį gyvenimą: tobulinti socialinius įgūdžius, atsisakyti žalingų įpročių, keisti gyvenimo būdą, tinkamai auklėti ir auginti vaikus. Pagrindiniai socialinio darbuotojo teikiami pagalbos būdai šeimoms yra socialinės paramos organizavimas, psichologinės konsultacijos, bendradarbiavimas įveikiant šeimą ištikusią krizę, tarpininkavimas tarp šeimos ir jos aplinkos, socialinių įgūdžių mokymas bei pagalba integruojantis į visuomenę.

Taikant įvairius metodus siekiama šeimos pokyčių, gyvenimo būdo, elgesio, santykio su kitais asmenimis kaitos. Tik tai pasiekus socialinis darbuotojas gali tikėtis, kad šeima yra pasiruošusi savarankiškai toliau tobulėti ir siekti savo gyvenimo gerovės ir geresnės ateities šeimai, o socialinio darbuotojo planinga veikla remiasi LR Konstitucija, LR įstatymais, LR Vyriausybės nutarimais, norminiais aktais bei Lietuvos socialinių darbuotojų etikos kodeksu ir pareigine instrukcija, kurioje konkrečiai nurodomos socialinio darbuotojo pareigos, teisės bei atsakomybė ir atskaitomybė.

1.4. Socialinio darbuotojo kompetencija dirbant su socialinės rizikos šeimomis

Socialiniai darbuotojai visuomenėje atlieka labai svarbų vaidmenį, padėdami socialinės rizikos šeimoms susidoroti su iškilusiomis problemomis. Socialinio darbuotojo, kaip specialisto dirbančio su šeima paskirtis, skatinti visavertį šeimos socialinį funkcionavimą, sustiprinti prisitaikymą prie aplinkos, atstatyti santykius su bendruomene, palengvinant integravimąsi į

visuomenę. Itin svarbus šių darbuotojų profesinis pasirengimas, nes tik kvalifikuoti darbuotojai geba laiku ir tinkamai padėti asmeniui ir šeimai.

Socialinio darbo specialistas – tai gyvenimiškų santykių ir aplinkybių srities specialistas, srities, kurioje faktiškai nėra gatavų problemos sprendimo prototipų. Socialinio darbuotojo, dirbančio su socialinės rizikos šeimomis, profesijos paradoksas yra tas, kad darbuotojas yra šeimų gerovės kūrėjas, kuris ne visada žino, kaip tą gerovę užtikrinti. Įsitraukdamas į šeimų gyvenimą jis, viena vertus, užtikrina reikšmingus pokyčius, kita vertus, daro viską, kad šeima ir toliau galėtų sėkmingai veikti be jo, o tam būtina turėti tam tikras kompetencijas, kurios mokslinėje literatūroje apibūdinamos kaip, žmogaus kvalifikacijos raiška arba gebėjimas veikti, sąlygotas žinių, mokėjimų, įgūdžių, požiūrių, asmenybės savybių bei vertybių. Socialinis darbuotojas sąveikaudamas su klientu jungia profesines žinias, vertybes ir įgūdžius.

Knygoje „Socialinis darbas: profesinės veiklos įvadas“ (2007), kompetencija apibrėžiama kaip turėjimas žinių, padedančių giliai, profesionaliai, autoritetingai ką nors spręsti ir veikti.

M. Andrašūnienė (2007), pateikia kompetencijos sąvoką, kaip efektyvios veiklos demonstravimą, gebėjimą atlikti pateiktas užduotis, gebėjimą pagal turimas žinias ir įgūdžius gerai atlikti veiklą, įgaliojimą ką nors daryti, veikti, kvalifikuotą žinojimą, kurio pagrindas – kvalifikacija.

R. Gapšytė, D. Snieskienė (2011), analizuodamos kompetencijos svarbą pateikia R. Laužacko (1999) išskiriamas profesinės kompetencijos sudedamąsias dalis, tai dalykinę, metodinę ir socialinę. Profesinės žinios arba dalykinė kompetencija, ruošiant socialinius darbuotojus yra viena svarbiausių. Taip pat autorės akcentuoja S. Arduino (2006) išskiriamas kompetencijos dalis, tai kognityvinė kompetencija, apimanti formalų ir numanomą žinojimą grindžiama patirtimi. Funkcinę kompetenciją sudaro įgūdžiai ir techninės žinios, o asmeninė kompetencija susijusi su žinojimu kaip elgtis susidarius tam tikrai situacijai. Etinės kompetencijos pagrindas – profesinės ir asmeninės vertybės.

LR Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakyme Nr. A1-92 (2006), socialinio darbuotojo, turinčio socialinio darbo krypties išsilavinimą, profesinė kompetencija vertinama ir suteikiama kvalifikacinė kategorija atsižvelgiant į šiuos reikalavimus:

1. Socialinio darbo krypties išsilavinimo lygį;
2. Socialinio darbo stažą;
3. Profesinės kvalifikacijos tobulinimo trukmę;
4. Praktinės veiklos vertinimą;
5. Savo praktinės veiklos pristatymą.

Taip pat įsakyme nurodoma, kad socialinis darbuotojas turi turėti teorinių socialinio darbo žinių apie Lietuvos socialinės apsaugos sistemą, socialinės apsaugos sritį reglamentuojančius teisės

aktus, žmogaus teises, Europos Sąjungos šalių socialinės paramos sistemas, o taip pat savo įgytomis teorinėmis socialinio darbo žiniomis ir praktiniais socialinio darbo įgūdžiais bei gebėjimais, turi nuolat dalintis su savo kolegomis, socialinių darbuotojų padėjėjais, socialinio darbo studentais ir kitais socialinį darbą dirbančiais asmenimis.

Galima teigti, kad socialinis darbuotojas, dirbdamas su socialinės rizikos šeimomis, turi gebėti įvertinti kliento – socialinės rizikos šeimos poreikius, konkrečias socialines problemas, jų pasireiškimų formas ir pasekmes, išsiaiškinti socialinės rizikos šeimos, komandos galimybes susidariusiai problemai spręsti. Taip pat panaudoti įgytas teorines žinias ir socialinio darbo metodus praktikoje, operatyviai ir veiksmingai organizuoti komandos darbą. Labai svarbu bendrauti ir bendradarbiauti su šeima, jos nariais, įstaigos darbuotojais ir kitomis institucijomis, apibrėžti savo paties padėtį ir veikimo būdus, taip pat tinkamai atstovauti kliento interesus kitose institucijose. Gebėti apibendrinti ir įvertinti socialinių paslaugų veiksmingumą bei kritiškai vertinti savo ir kolegų darbą.

Knygoje „Socialinis darbas: profesinės veiklos įvadas“ (2007) pabrėžiama, kad socialiniam darbuotojui, taip pat reikalingi tam tikri įgūdžiai ir mokėjimai, kurie apima pagrindinius ir specialiuosius bendravimo įgūdžius, gebėjimus kurti profesionalius santykius su klientais ir padėti klientui „pamatyti“ save iš šalies, sugebėjimą nagrinėti problemines situacijas, nustatyti tikslus ir kurti veiksmų planą, vertinti savo bei kliento veiksmus. Turėdamas reikalingus įgūdžius, socialinio darbo specialistas profesionalas galės tapti kūrybinga asmenybe, sugebančia visada būti šalia kliento, jam siekiant konstruktyviai keisti savo gyvenimą.

Labai svarbi kompetencijos sudedamoji dalis yra vertybės. Nuo jų priklauso socialinio darbuotojo veiklos efektyvumas. V. Ivanauskienė, L. Varžinskienė (2007) pateikia filosofines vertybes, kuriomis grindžiamas modernus socialinis darbas, tai humanistinės vertybės, galimybių lygybė, apsisprendimo teisė, žmonių socialinė atsakomybė, žmogaus vertė ir orumas, elgesio tikslingumas, augimo ir kaitos galimybės, tobulėjimo sąlygos, aktyvus dalyvavimas socialiniame darbe ir konfidencialumas, o D. Vyšniauskienė ir R. Minkutė (2008) akcentuoja asmeninių socialinio darbuotojo vertybių svarbą, kurias suskirsto į teorines, ekonomines, estetines, socialines, politines ir religines vertybes.

Mokslinės literatūros analizė leidžia teigti, kad socialiniame darbe labai svarbu tikėti žmogaus verte ir orumu, jo teise apsispręsti, tikėti jo tikslais, tobulėjimu, pajėgumu priimti sprendimus ir įgyvendinti siekius. Taip pat laikytis konfidencialumo principo. Socialinio darbo procesas daugiausia priklauso nuo darbuotojo gebėjimų derinti įgūdžius, žinias ir vertybes bei gebėti greitai apdoroti informaciją ir būti įsitraukusiu į nuolatinį mokymosi procesą, tobulinant turimas kompetencijas.

Socialinės rizikos šeimų atsiradimui daro įtaką įvairios priežastys, iš kurių yra svarbiausios skurdas, nedarbas, finansinės problemos, socialinių įgūdžių stoka, priklausomybės, vaikų nepriežiūra, smurtas ir t.t. Darbas su socialinės rizikos šeimomis yra įvairiapusiškai sudėtingas, tai darbas, kurį atliekant dėmesys sutelkiamas į šeimos santykių plėtotę. Socialiniai darbuotojai, padedantys šioms šeimoms įveikti iškilusias krizes, turi kompleksiskai spręsti jų problemas, bendrauti ir bendradarbiauti su įvairių sričių specialistais, nevyriausybinėmis organizacijomis, gebėti dirbti komandoje, organizuoti savanorišką, švietėjišką, prevencinę veiklą.

2. SOCIALINIO DARBUOTOJO VEIKLA DIRBANT SU SOCIALINĖS RIZIKOS ŠEIMOMIS TYRIMAS

2.1. Tyrimo metodologija ir organizavimas

Remiantis darbe pateikta problematika, formuojamas pagrindinis tyrimo tikslas – išanalizuoti socialinio darbuotojo veiklą, dirbant su socialinės rizikos šeimomis.

Tyrimo metodika. Siekiant atskleisti šį tikslą, buvo pasirinkti keli tyrimo metodai. Vienas iš metodų – mokslinės literatūros analizė, kuriuo buvo atlikta socialinės rizikos šeimos sampratos apžvalga, šių šeimų atsiradimo priežastys ir problemos, socialinio darbuotojo pagalbos galimybės bei kompetencijų svarba, padedant šioms šeimoms išspręsti problemas ir integruotis į visuomenę.

Empirinis tyrimas atliktas naudojant pusiau struktūrinį interviu metodą, kuris yra priimtinausias ir dažniausiai taikomas kokybiniuose tyrimuose, o gauti duomenys pateikia išsamią informaciją apie tyrimo objektą, kuriuos galima patikslinti bei išplėsti pateikiant informantui papildomus klausimus.

Siekiant išsiaiškinti socialinės rizikos šeimų patekimo į socialinės rizikos šeimų sąrašus problemas, priežastis ir socialinio darbuotojo pagalbos galimybes, moterims buvo pateikta 10 klausimų (žr. 1 priedą).

Interviu su socialiniais darbuotojais vyko pagal preliminarų planą, kurį sudarė 10 klausimų (žr. 2 priedą). Jais siekta kuo detaliau išanalizuoti socialinės rizikos šeimų atsiradimo priežastis, problemas, pagalbos galimybes.

Tyrimo imtis. Tyrime dalyvavo 6 socialinės darbuotojos, turinčios nemažą socialinio darbo su rizikos šeimomis patirtį ir 4 moterys iš socialinės rizikos šeimų.

Tyrimo sąlygos. Tyrimas atliktas 2018 metais, sausio mėnesį, Panevėžio mieste. Su socialinėmis darbuotojomis ir su moterimis iš socialinės rizikos šeimų, dėl interviu buvo tartasi individualiai – paskambinta ir pasiteirauta ar jos sutinka dalyvauti tyrime, pristatant tyrimo temą ir tikslą. Respondentams sutikus, susitarta dėl pokalbio laiko ir susitikimo vietos. Socialinių darbuotojų tyrimas vyko institucijoje, kurioje jos dirba. Interviu truko nuo 30 minučių iki 45 minučių. Su trejomis moterimis, iš socialinės rizikos šeimų tyrimas vyko namuose, o su viena moterimi – laikinuosiuose šeimos namuose. Interviu truko nuo 40 minučių iki 1 val. Abiejų grupių duomenys buvo fiksuojami raštu.

Tyrimo etika. Tyrimas įgyvendintas remiantis socialinio darbuotojo profesinės etikos principais:

- Laikantis tyrimo dalyvių duomenų anonimiškumo, laisvo apsisprendimo ir konfidencialumo principo, visi respondentų vardai pakeisti.
- Tyrimo dalyviai informuoti apie galimybę pasitraukti iš tyrimo bet kuriuo metu bei neatsakyti į jiems nepriimtinius klausimus.
- Siekiant nepažeisti respondentų teisių, vadovautasi pagarbos, asmens orumo, geranoriškumo, teisingumo ir saugumo principais.
- Respondentų citatos pateikiamos tiksliai, jų netaisant ir neinterpretuojant.
- Visiems respondentams patikinta, kad duomenys kuriuos jie pateikė, bus naudojami tik tyrimui.

Apibendrinti tyrimo duomenys ir pateikta abiejų grupių lyginamoji analizė.

2.2. Tyrimo rezultatų analizė

2.2.1. Respondentų socialiniai-demografiniai duomenys

Tyrimo dalyvavo keturios moterys iš socialinės rizikos šeimų: Jovita, Rima, Jurga ir Laura (vardai pakeisti), gyvenančios mieste.

Jovita, 28 metų, gyvena su vyru nesantuokoje, augina 3 mažamečius vaikus: 2 ir 4 metų berniukus ir 9 metų mergaitę. Visi vaikai yra nuo skirtingų tėvų. Moteris dirba ir gauna socialines išmokas. Šeimos pajamos per mėnesį yra apie 500 eurų. Baigusi profesinę mokyklą ir turi įgijusi pardavėjos specialybę. Šeima įtraukta į socialinės rizikos sąrašą dėl alkoholio vartojimo, vaikų nepriežiūros.

Rima – 40 metų, 3 vaikų mama. Šiuo metu augina vieną 3 mėnesių kūdikį, 10 ir 12 metų sūnų ir dukrą. Moteris gyvena ir augina vaikus viena, šeimos namuose, Lietuvos agentūros „SOS vaikai“. Pajamos per mėnesį iki 300 eurų. Turi vidurinį išsilavinimą. Moteris įtraukta į socialinės rizikos sąrašą dėl socialinių įgūdžių stokos, dėl neturėjimo nuolatinės gyvenamos vietos. Moteris keičia gyvenamąją vietą pagal vyrų gyvenamas vietas ir taip pat dėl įvairių konfliktų šeimoje.

Jurga, 33 metų, augina 3 dukras, kurių amžius 4, 6 ir 8 metai. Dvi mergaitės yra vieno tėvo, o mažiausia mergaitė yra nuo nesantuokinio vyro, kuris šiuo metu atkiekia bausmę įkalinimo įstaigoje. Moteris yra baigusi 10 klasių, dirba pagal verslo liudijimą. Jos šeima įtraukta į socialinės rizikos sąrašus dėl alkoholio vartojimo, socialinių įgūdžių stokos ir vaikų nepriežiūros. Šeimos mėnesinės pajamos yra apie 600 eurų.

Laura – 37 metų amžiaus, gyvena su sugyventiniu ir augina 3 vaikus. Dvynukams yra 12 metų, o jauniausiam 1 metukai. Moteris turi įgijusi virėjos specialybę, bet šiuo metu nedirba, nes augina vaiką. Šeima įtraukta į socialinės rizikos šeimų sąrašus dėl alkoholio vartojimo, vaikų nepriežiūros. Šeimos gaunamos pajamos per mėnesį 488 eurai (žr. 1 lentelę).

1 lentelė

Rizikos šeimų moterų demografiniai duomenys

Eil. Nr.	Vardas	Amžius	Išsilavinimas, amžius	Vaikų skaičius
1.	Jovita	28	Profesinis, pardavėja	3 (nesantuokoje)
2.	Rima	40	Vidurinis, nedirba	3 (augina viena šeimos namuose)
3.	Jurga	33	Vidurinis, (dirbanti)	3 (nesantuokoje)
4.	Laura	37	Profesinis, nedirbanti	3 (nesantuokoje)

Tyrimė dalyvavo ir 6 socialinės darbuotojos, jų vardai pakeisti, tai – Sandra, Eglė, Inga, Lina, Rūta, Deimantė (žr. 2 lentelę).

2 lentelė

Socialinių darbuotojų demografiniai duomenys

Eil. Nr.	Vardas	Amžius	Išsilavinimas	Darbo stažas
1.	Sandra	40	Akštasis koleginiš	11 metų
2.	Eglė	38	Akštasis koleginiš	10 metų
3.	Inga	34	Akštasis koleginiš	10 metų
4.	Lina	33	Akštasis koleginiš	9 mėnesiai
5.	Rūta	50	Akštasis koleginiš	4 metai
6.	Deimantė	38	Akštasis koleginiš	2,5 metų

Sandra – 40 metų, 11 metų dirba su socialinės rizikos šeimomis. Baigusi Panevėžio kolegiją, socialinio darbo studijas, o šiuo metu studijuoja Vilniaus Mykolo Romerio universitete, vaiko teisių apsaugos specialybę. Ji aptarnauja 10 socialinės rizikos šeimų.

Eglė – 38 metų, 10 metų dirba su socialinės rizikos šeimomis. Baigusi Panevėžio kolegiją ir turi įgijusi socialinio darbo specialybę, aptarnauja 8 socialinės rizikos šeimas.

Inga – 34 metų, dirba 10 metų su socialinės rizikos šeimomis. Baigusi Panevėžio kolegiją, socialinio darbo studijas, aptarnauja 10 socialinės rizikos šeimų.

Lina – 33 metų, 9 mėnesius dirba su socialinės rizikos šeimomis. Baigusi Panevėžio kolegiją ir turi įgijusi socialinio darbo specialybę, teikia paslaugas 9 socialinės rizikos šeimoms.

Rūta – 50 metų, dirba 4 metus su socialinės rizikos šeimomis. Baigusi Panevėžio kolegiją, socialinio darbo studijas. Aptarnauja 12 socialinės rizikos šeimų.

Deimantė – 38 metų, su socialinės rizikos šeimomis dirba 2,5 metų. Baigusi Panevėžio kolegiją, socialinio darbo studijas. Aptarnauja 11 socialinės rizikos šeimų.

Apibendrinant galima teigti, kad tyrime dalyvavusios visos socialinės darbuotojos turi aukštąjį socialinio darbo išsilavinimą ir nemažą darbo patirtį, todėl efektyviai gali spręsti šeimų problemas bei sunkumus.

2.2.2. Socialinės rizikos šeimų atsiradimo priežastys, problemos ir pagalba

Pasikeitus ekonominei ir socialinei situacijai Lietuvoje, ne visi žmonės sugeba prisitaikyti prie naujų gyvenimo sąlygų. Sunki kai kurių šeimų ekonominė padėtis, nedarbas, nepakankamai veiksminga socialinė politika, dažnai sudaro prielaidas šeimoms patirti skurdą, smurtą, vaikų nepriežiūrą taip pat plisti įvairioms priklausomybėms ir kitoms problemoms. Todėl norint užkirsti kelią socialinės rizikos šeimų plitimui, būtina analizuoti pagrindines atsiradimo priežastis ir priemones šių šeimų grįžimui į normalų gyvenimą.

Tyrime dalyvavusių socialinės rizikos šeimų moterų buvo paklausta, kokios pagrindinės priežastys lėmė jų šeimos patekimą į socialinės rizikos šeimų sąrašą. Daugumai respondentų šis klausimas buvo nelabai malonus, tačiau visos stengėsi įvardinti pagrindines priežastis.

<...> Patekau į socialinės rizikos šeimų sąrašą dėl savo tetų skundimo. Nes jos man nuolat priekaištaudavo, kad aš neprižiūriu vaikų, jų nesutvarkau, neišvedu pasivaikščioti. Oi, visko prisakė, kad aš ir girtuokliauju. Nors retsykais su draugais pasilinksmindavau, atsipalaiduoti juk reikia... Tetos iškvietė socialinius darbuotojus, pranešė vaikų teisėms, o šios ir įtraukė. <...> [Jovita]

<...> Prieš 12 metų, kai gyvenau su pirmu vyru (nesantuokiniu), jis labai gerdavo, mušdavo mane, koliodavosi, dėl to kaimynai kviesdavo policiją, nes ir vaikas buvo mažas. Nuo tada mano šeima ir buvo įtraukta į socialinės rizikos šeimų sąrašą. Alkoholio aš nevartoju. <...> [Rima]

<...> Mano šeima į socialinės rizikos grupę pateko dėl to, kad buvęs vyras mane įskundė vaikų teisėms, kad aš vartoju alkoholį ir neprižiūriu vaikų. Atvykus patikrinimui į namus, aš neįsileidau jų ir jie pamanė, kad mano namuose yra girtaujama. Nuo tada mano šeima buvo įtraukta į socialinę riziką. Dokumentuose pagrindinė priežastis nurodyta, kad dėl socialinių įgūdžių stokos. <...> [Jurga]

<...> Kai gyvenau su pirmu vyru, dažnai vartojome alkoholi, išgėrę susipykdavome, būdavo, kad ir susimušame. Policija buvo dažnas svečias mūsų namuose. Kviesdavausi pati ir kaimynai dėl triukšmo, barnių, vaikų klyksmo.... <...> [Laura]

Apie priežastis, dėl kurių šeimos buvo įtrauktos į socialinės rizikos šeimų sąrašą, moterys kalbėjo nenoriai, stengėsi save pateisinti, neįžvelgė savo kaltės ir kaltino kitus, kad tai kalti giminės, kaimynai, vyrai dėl alkoholio vartojimo, smurto.

Socialiniai darbuotojai, dirbantys su šiomis šeimomis akcentavo, kad pagrindinės priežastys yra priklausomybė alkoholiui, vaikų nepriežiūra, socialinių įgūdžių stoka, nepakankamos šeimos pajamos, nenoras užsiimti darbine veikla, skurdas.

<...> Šeimų patekimo į socialinės rizikos šeimų sąrašą pagrindinės priežastys tai: vaikų nepriežiūra, piktnaudžiavimas alkoholiu, įvairūs žalingi įpročiai, smurtas, skurdas, socialinių įgūdžių stoka ir užimtumo stoka. <...> [Sandra]

<...> Priklausomybė alkoholiui, skurdas, pinigų panaudojimas ne pagal paskirtį, smurtas, vaikų nepriežiūra, dažniausiai socialinių įgūdžių stoka, t.y. nemokėjimas tinkamai rūpintis vaikais, jų maitinimu, apranga, ugdymu, auklėjimu, priežiūra, emocinė įtampa dėl nuolatinių barnių šeimoje. <...> [Eglė]

<...> Įgūdžių stoka, girtavimas, smurtas šeimoje, prievarta, tėvų neturėjimas darbo, nuolatiniai policijos iškvietai dėl girtavimo ir smurto. Taip pat vaikų nepriežiūros. <...> [Inga]

<...> Nesaikingas alkoholio vartojimas, smurtas, vaikų nepriežiūra, negebėjimas tvarkytis buityje, neturėjimas motyvacijos keisti „įprastą“ gyvenimo būdą. <...> [Lina]

<...> Dažnai motinos bei tėvai neturi elementarių žinių, kaip prižiūrėti ir maitinti kūdikį, kaip išmokyti vaiką tvarkos, kaip padėti jam mokytis, kuo rengti, priklausomybė alkoholiui, kiti žalingi įpročiai, smurtas, nemotyvuoti klientai. <...> [Rūta]

<...> Girtavimas, socialinių įgūdžių stoka, dėl tėvų valdžios nepanaudojimo, psichikos ligų, bedarbystė, neadekvatus vertinimas savo ydingo gyvenimo būdo, nemokėjimas panaudoti gaunamų pajamų. <...> [Deimantė]

Socialinių darbuotojų ir moterų, kurių šeimos įtrauktos į socialinės rizikos sąrašą, nuomonės panašios. Abi respondentų grupės nurodė, kad tai priklausomybės alkoholiui, socialinių įgūdžių stoka, vaikų nepriežiūra, gaunamų išmokų panaudojimas ne šeimos gerovei, smurtas, nedarbas. Tačiau moterys stengėsi pateisinti save, įžvelgdamos giminių, kaimynų kerštą.

Socialiniai darbuotojai, teikdami paslaugas ir norėdami, kad šios šeimos taptų pilnaverčiais visuomenės nariais, susiduria su įvairiomis problemomis. Kaip teigia I. Dirgėlienė ir A. Kiaunytė, (2006), kad socialiniai darbuotojai dalyvauja specifinėje veikloje – interakcijos procese, kur susidurdami su klientu, socialinis darbuotojas gali patirti dinamiškus santykius: nuo bendradarbiavimo iki konflikto.

Interviu metu socialiniai darbuotojai įvardino įvairias problemas, kurios iškyla dirbant su socialinės rizikos šeimomis.

<...> Susiduriame su tokiomis problemomis, kaip neigiamas šeimos požiūris į socialinį darbuotoją, šeimos nenoras keisti situaciją, šeimos nenori priimti pagalbos (pvz. siūlai gydytis nuo alkoholizmo, o jie atsisako), bendradarbiavimo su kitomis institucijomis stoka. <...> [Sandra]

<...> Kai kurios šeimos vengia bendravimo, susitikimų, meluoja. Dažnai klientai sako, kad jų šeimoje viskas gerai, puikiai tvarkosi ir socialinio darbuotojo pagalbos jiems nereikia. Didžiausia problema, kad klientai nepripažįsta šeimoje esančių problemų, nenori keisti gyvenimo būdo. Taip pat trūksta bendradarbiavimo su kitomis institucijomis. <...> [Eglė]

<...> Tai yra priverstiniai klientai, todėl dažniausiai susiduriu su nenoru bendradarbiauti, grasinimais, keiksmis, neigiama reakcija mano atžvilgiu, o tai iššaukia stresą ir baimę. Yra tokių, kurie nepatenkinti, kad socialiniai darbuotojai lankosi jų šeimoje ir kišamasi į jų asmeninį gyvenimą. Socialinės aplinkos abejingumas šioms šeimoms. <...> [Inga]

<...> Daugumos šeimų priešiškus, pyktis, agresyvumas, nenoras bendrauti, nesuvokimas savų problemų, didelis skaičius šeimų vienam darbuotojui, nenoras priimti socialinio darbuotojo. Šeimos nariams dažnai trūksta motyvacijos sprendžiant iškilusias problemas. Trūksta bendradarbiavimo su mokyklomis, kuriose mokosi vaikai iš socialinės rizikos šeimų. <...> [Lina]

<...> Didžiausia problema – darbas su girtaujančiomis šeimomis, kuriose auga mažamečiai vaikai. Siekiant užtikrinti vaikų saugumą, tenka neskaičiuoti savo darbo valandų. Klientai yra labai nepatenkinti, kad kišamasi į jų asmeninį gyvenimą, todėl sulaukiama agresyvios reakcijos ir ignoravimo. Per didelis šeimų skaičius vienam darbuotojui apsunkina kokybišką paslaugų teikimą. Taip pat reikalavimai pašalpų ar kitos finansinės paramos. <...> [Rūta]

<...> Neigimas, problemų nepripažinimas, sako eikit pas tuos, kurie vaikus žudo, skandina. Kai kurie nepatenkinti, kad socialiniai darbuotojai lankosi jų šeimoje. Nesuvokimas savo ir savo vaikų padėties, nenoras keistis, o ir giminių, kaimynų neigiamas požiūris, neskatina šių šeimų keistis. Šeimų daug vienam darbuotojui, tai tiesiog fiziškai yra sunku, neįmanoma konstruktyviai padėti. <...> [Deimantė]

Galima teigti, kad tyrimo metu socialinių darbuotojų išvardintos problemos siejasi su mokslinėje literatūroje pateiktų tyrimų duomenimis, kad socialiniai darbuotojai, dirbantys su socialinės rizikos šeimomis, dažnai susiduria su klientų įvairiomis agresyvaus elgesio formomis: rékimu, priešišku, priekaištais, užgauliojimu, žodiniu ir fiziniu smurtu. Dauguma šių šeimų vengia bendravimo su socialiniais darbuotojais, nepripažįsta savo klaidų. Todėl galima daryti prielaidą, kad nesavonoriškas šeimos įsitraukimas į paramos procesą ir nesuvokimas daro neigiamą įtaką darbo procesui, nes vienas iš sėkmingo darbo elementų – tinkamas socialinio darbuotojo ir

kliento bendradarbiavimas. Šeimų nesuvokimas savo problemų daro neigiamą įtaką vaikams, kurie dažnai atsiduria atskirtyje.

Anot V. Rimkaus, S. Žemgulienės (2013) socialinės rizikos šeimos, kurios patiria marginalizaciją ir socialinę atskirtį, padedant socialiniam darbuotojui, geriausių rezultatų būtų pasiekama tada, kai į pagalbos teikimo procesą aktyviau įsitrauktų šeimos artimieji, giminaičiai ar kiti neformalaus tinklo nariai.

Dėl susidariusių problemų šeimoje, dažniausiai kenčia vaikai, kurie ima praleidinėti pamokas, blogai mokosi, negali lankyti mėgstamų užsiėmimų, vaikatauja ir t.t. Moterys, iš socialinės rizikos šeimų, įvardino savo pagrindines problemas šiandien, kurios kyla dėl vaikų auginimo bei ugdymo.

<...> Sunku vienai tvarkytis su trimis vaikais. Ieškočiau darbo pilnu etatu, bet negaliu dėl vaikų, nes neturiu kur jų palikti, dabar dirbu tik puse etato. Esu pardavėja, galėčiau dirbti parduotuvėje, bet gi ten darbo laikas iki 22 valandos. Eičiau į fabriką dirbti, o ten taip pat pamaininis darbas. Sunku susirasti pigiai išsinuomoti butą su trimis mažais vaikais. Nėra vaikams tvarkingų vaikų dienos centrų, kur galėtų jie praleisti laisvalaikį, nes kai tik nueina į vaikų dienos centrą Mackevičiaus gatvėje, tai grįžta su utėlėmis, dabar nebeleidžiu. Negaliu dukros išleisti į būrelius, nes neturiu pinigų, o kur yra nemokami būreliai, tai labai toli nuo namų. <...> [Jovita]

<...> Sunku su trimis vaikais, kai neturi savo pastogės, o priimti gyventi su trimis vaikais niekas nenori. Daugiau dėl vaikų nekyla jokių problemų, jiems gerai sekasi mokykloje. Geri mano vaikai. <...> [Rima]

<...> Negaliu išleisti vaikų į būrelius, vasaros stovyklas, kadangi brangiai kainuoja. Vaikai jaučiasi nepilnaverčiais, nes mato, kad kiti vaikai turi geresnius telefonus ir apsirengę gražiau. Vaikai nori nueiti į cirką, į kino teatrą, bet aš nepajėgi jų išleisti, nes tiek neturiu pinigų. <...> [Jurga]

<...> Mano šeimai trūksta pinigų, vos galą su galu suduriame, todėl vaikams sunku, kai mato kitus vaikus gražiau apsirengusius. Vaikai visą vasarą praleidžia kaime pas senelius. Negalime sau leisti nuvažiuoti prie jūros. Vaikai nori važiuoti į vasaros stovyklas, lankyti būrelius, bet negaliu aš to leisti, nes labai brangiai kainuoja. <...> [Laura]

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad pagrindinės šių šeimų problemos kyla dėl pinigų stygiaus, dėl ko jų vaikai negali lankyti mėgstamų būrelių, išvykti į vasaros stovyklas, produktyviai leisti laisvalaikį. Taip pat šeimos neturi savo nuosavo būsto, o susirasti ir išsinuomoti neturi lėšų. Kai kurios moterys negali dirbti, nes neturi kur palikti vaikų. Moterys pokalbio metu išgyveno, kad jų vaikai negali jaustis lygiaverčiais su kitais vaikais ir dažnai yra atstumiami arba patiria patyčias.

Pokalbio metu paprašyta respondenčių įvardinti pačias didžiausias savo problemas ir kas, jų nuomone, jas sukelia.

<...> *Didžiausia problema – mano tetos, jos neduoda man ramiai gyventi, skundžia, dergia mane socialiniams darbuotojams, persekioja mane. Bijau, kad neatimtų vaikų. Kita problema – neturiu normalaus darbo, sugyventinis nedirba. Šeimai trūksta pinigų, negalim sau leisti geresnio buto išsinuomoti. Negaliu aprūpinti savo vaikų gražiais rūbais, net vyriausia mergaitė neturi telefono. Vaikai jaučiasi prastesni už kitus, patiria pasišaipymus dėl skurdaus gyvenimo.* <...> [Jovita]

<...> *Mano didžiausia problema, kad neturim su vaikais kur gyventi. Dabar gyvename šeimos namuose, bet čia galėsime gyventi tik laikinai (6 mėn.), čia mums dabar labai gerai, niekas nekainuoja, ramiai gyvenam, o kur eiti po 6 mėnesių, kai baigsis mano gyvenimo laikas čia? Ir dar su 3 vaikais. Taip pat trūksta pinigų, nes dar negaunu už trečią vaiką alimentų. Dirbti aš negaliu, nes vaikas pas mane mažas ir neturėčiau kam jo palikti, nes aš neturiu artimųjų, kas padėtų.* <...> [Rima]

<...> *Mes neturime pastovios gyvenamosios vietos, todėl tenka dažnai su vaikais kraustyti. Susirasti pigiai išsinuomoti butą su baldais ir penkiems asmenims yra sudėtinga. Taip pat pinigų trūkumas – didelė problema mūsų šeimai.* <...> [Jurga]

<...> *Trūksta pinigų, už tiek kiek gauname negalime nieko įsigyti, nei baldų, nei buitinės technikos, tik susimokėti mokesčius ir šiek tiek maisto. Namuose remontas nėra darytas, nes neturime už ką.* <...> [Laura]

Moteryų nuomonės analizė atskleidė, kad didžiausios problemos kyla dėl pastovios gyvenamosios vietos neturėjimo, skurdžių gyvenimo sąlygų, būtiniausių buitinių daiktų neturėjimo, nedarbo, kuris dar labiau apsunkina finansinę šeimos padėtį, dėl to šioje šeimoje vaikai negali patenkinti reikalingiausių poreikių. Taip pat vaikai gyvenantys skurstančiose, nedarniose šeimose, dažniau patiria emocinį, fizinį ar kitokį smurtą, jaučiasi nepilnaverčiais bendraamžių tarpe, išgyvena emociškai. Respondentės išvardino tik mažą dalį problemų su kuriomis susiduria jų vaikai, tačiau nei viena nepaminėjo, kad jų vaikai kenčia nuo skurdžių gyvenimo sąlygų, alkoholio vartojimo, nepriežiūros ir nerodė noro pačios keistis. Tik viena Rima labai nerimavo dėl vaikų ateities, nepasitikėjimo savimi bei savarankiškumo trūkumo.

Moterys, iš socialinės rizikos šeimų nurodė, kokią pagalbą suteikė socialinis darbuotojas.

<...> *Gaunu įvairių pagalbą: maisto, vaikai gauna rūbų, batų, žaislų iš labdaros, pinigų aprūpinimui vaikui į mokyklą, socialinę pašalpą. Mano šeimai daug ko trūksta, kai kurių baldų. Norėčiau vaikams rašomojo stalo, kėdžių, kompiuterio. Socialinio darbuotojo pagalba tenkina, bet aišku galėtų ir mažiau kontroliuoti, nes tai nusibodo ir manau, kad kiti turi didesnių problemų, o pašalpos juokingos. Jos lankymasis trukdo gyventi...* <...> [Jovita]

<...> *Labai daug man padeda socialinė darbuotoja. Padėjo apsigyventi šeimos namuose, sutvarkė dokumentus, kad gaučiau pašalpas, papildomos išmokas vaikams mokyklinėms prekėms*

įsigyti, pasirūpino psichologo ir nemokama teisine pagalba, taip pat rūbų, batų, šiaip visokių reikalingų daiktų vaikams ir man, gauname ir maisto. Moko kaip susitvarkyti kambarį, sutvarkyti vaikų rūbelius, švaros. <...> [Rima]

<...> Jeigu reikia mums kokios pagalbos, tai socialinė darbuotoja visada mielai padeda. Vaikams atveža rūbų, žaislų iš labdaros, gauname maisto talonus. Jeigu man kas nors neaišku ar kažko reikia, visada kreipiuosi į socialinę darbuotoją. Jeigu aš negaliu nueiti į mokyklą, tai socialinė darbuotoja atstovauja mane. Šiuo metu lankau tėvystės įgūdžių kursus, nes pažadėjo, kad tada greičiau išbrauks iš socialinės rizikos sąrašų. <...> [Jurga]

<...> Socialinė darbuotoja mano šeimai daug padeda. Visada informuoja apie nemokamus renginius vaikams, suorganizuoja vaikams nemokamas vasaros stovyklas, taip pat jeigu reikia vaikams rūbų ar kitokių daiktų, visada gauname. Gauname maisto talonus. Pasirūpino, kad būtų suteikta nemokama psichologinė pagalba. Jeigu reikia kokios nors informacijos ar konsultacijos, visada ir gaunu. <...> [Laura]

Tyrimas atskleidė, kad socialiniai darbuotojai suteikia įvairią pagalbą socialinės rizikos šeimoms, jas konsultuoja rūpimais klausimais, suteikia įvairią informaciją, atstovauja jų interesus, padeda susitvarkyti dokumentus, aprūpina labdara, organizuoja mokymus, rūpinasi vaikų laisvalaikiu, moko naujų dalykų ir socialinių įgūdžių. Tačiau viena respondentė mano, kad socialinė darbuotoja per daug ją kontroliuoja ir tai trukdo jai gyventi.

Interviu dalyvavę socialiniai darbuotojai įvardijo svarbiausias ir reikalingiausias jų teikiamas paslaugas socialinės rizikos šeimoms.

<...> Šeimos yra konsultuojamos, informuojamos įvairiais klausimais, ugdomos socialinių įgūdžių. Joms padedama susitvarkyti socialines pašalpas, gauti paramą maisto produktais, drabužiu, avalynės, labdaros įvairiais buities daiktais, higienos priemonių, padedame susitvarkyti socialinę paramą mokiniams, įsigyti mokyklinių priemonių, gauti nemokamą maitinimą mokykloje, įtraukiame šių šeimų vaikus į projektinę veiklą, kaip „vaikų svajonės“, organizuojame įvairius kursus, psichologo konsultacijas, laikiną apgyvendinimą. <...> [Sandra]

<...> Mokome socialinių ir kasdienių gyvenimo įgūdžių, tarpininkaujame, konsultuojame sprendžiant problemas šeimoje, organizuojame įvairius kursus, mokymus, labiausiai skurstantys gauna maisto produktų, drabužių ir avalynės, informuojame apie laisvas darbo vietas, atstovaujame vaikų interesus. Skatiname keisti gyvenimo būdą. <...> [Eglė]

<...> Organizuojame sociokultūrines paslaugas, labdarą, informuojame, atstovaujame ir konsultuojame visais klausimais, mokome socialinių įgūdžių, bendravimo metu pasakojame apie alkoholio žalą ir pasekmes. Stengiamės įtraukti kaimynus, gimines į savanorišką pagalbą šioms šeimoms. Skatiname šeimos narius dalyvauti tėvystės įgūdžių lavinimo kursuose, mokymuose.

Padedame susitvarkyti nemokamą maitinimą mokykloje, gauti išmokas mokyklinėms prekėms įsigyti, pašalpas. <...> [Inga]

<...> Stengiamės geranoriškai padėti kiekvienai šeimai, ją palaikyti, tarpininkauti, teikti informaciją rūpimais klausimais, padedame ugdyti vaikus ir skatiname padėti patiems sau, taip pat padedame spręsti jų problemas, susijusias su socialinėmis, psichologinėmis gyvenimo krizėmis, taikant prevencines ir intervencines priemones. <...> [Lina]

<...> Asmeninių higienos ir priežiūros paslaugų organizavimas, šeimas konsultuojame, informuojame apie alkoholio gydymą, psichologo pagalba, tarpininkaujame, atstovaujame, bendradarbiaujame su vaikų lankančiomis švietimo institucijomis, socialinių įgūdžių ugdymas ir palaikymas. Padedame susitvarkyti pašalpas ir išmokas vaikams mokyklinėms prekėms įsigyti. Teikiame labdarą rūbais, žaislais ir kitais reikalingais daiktais. <...> [Rūta]

<...> Socialinių įgūdžių palaikymas, teikiamos specialiosios ir bendrosios paslaugos, atstovaujame vaikų interesus, organizuojame vaikų užimtumą vasaros stovyklose ir dalyvavimą vaikų projektuose. Skatiname ir padedame susirasti darbą, trumpalaikės socialinės globos organizavimas. Informuojame, konsultuojame šeimas visais jiems rūpimais klausimais. Suteikiama psichologo pagalba vaikams ir tėvams. Bandome įtraukti šeimos artimiausius gimines padedant joms. <...> [Deimantė]

Tyrimas atskleidė, kad socialinis darbuotojas teikdamas socialines paslaugas šeimai, išnaudoja visus įmanomus pagalbos būdus bei galimybes. Šeimoms yra suteikiamos įvairios konsultacijos, jos informuojamos įvairiais klausimais, padedama susitvarkyti socialines pašalpas, išmokas vaikams, organizuojamas labdaros gavimas, įvairių specialistų konsultacijos, mokomos socialinių įgūdžių, padedama susirasti darbą taip pat organizuoti savanorišką veiklą, įtraukiant šių šeimų artimiausią aplinką, tai kaimynus, gimines, draugus.

Moterys iš socialinės rizikos šeimų įvardijo kokios pagalbos joms trūksta ir ko norėtų gauti.

<...> Mano šeimai daug ko trūksta, kadangi mes nuomojamės būtą, tai mums trūksta kai kurių baldų, socialinės išmokos yra per mažos. Norėčiau gauti vaikams rašomojo stalo, kėdės, neturim kompiuterio. Galėtų būti didesnės socialinės išmokos. <...> [Jovita]

<...> Socialinių darbuotojų pagalba man užtenka. Šiuo metu man nieko netrūsta, nes gyvenu nemokamai, viskuo aprūpinta, tik kaip iš čia išėsiu, tada nežinau, kaip bus...Išmokos nėra didelės, norėčiau, kad būtų didesnės. <...> [Rima]

<...> Pagrindinės pagalbos reikėtų – pinigų. ... Galėtų rečiau lankytis mūsų namuose. <...> [Jurga]

<...> Norėtuši didesnių pašalpų, nes jos yra labai mažos ir iš jų pragyventi yra sunku. Jeigu ko nors trūksta mano šeimai, socialinė darbuotoja visada stengiasi padėti. <...> [Laura]

Visos moterys iš socialinės rizikos šeimų akcentavo, kad joms pagrindinė pagalba būtų pinigai, nes pašalpos labai mažos ir joms sunku išgyventi.

Socialinės rizikos šeimų moterys išsakė savo nuomonę apie darbuotojo pagalbą.

<...> Socialinio darbuotojo pagalba mane tenkina. ... bet aišku galėtų būti geriau... galėtų pasirūpinti daugiau labdara, ypač buitinės technikos, baldų. <...> [Jovita]

<...> Taip, mane labai tenkina socialinių darbuotojų pagalba. Čia, šeimos namuose, kur dabar gyvenu su vaikais, socialinės darbuotojos labai geros, padeda pasirūpinti vaikais, duoda drabužių ir maisto, daug patarimų duoda, dažnai atvažiuoja, rūpinasi ir mano socialinė darbuotoja, aplanko mane, visada klausia ar trūksta kažko, pasikalbam nuo dūšios. Visada aš laikiu socialinės darbuotojos, ... nors anksčiau, kaip tik pradėjo lankytis jos, kelis kartus buvau ir neįsileidus, vengdavau jų. <...> [Rima]

<...> Esu patenkinta socialinės darbuotojos pagalba. Visada stengiasi operatyviai padėti. <...> [Jurga]

<...> Negaliu skųstis socialinės darbuotojos pagalba, nes visada padeda... ir ne taip dažnai lankosi pas mus, dažniau paskambina. O jeigu ko man reikia, aš pati paskambinu arba nueinu į socialinių paslaugų centrą. <...> [Laura]

Remiantis respondenčių nuomone, galima teigti, kad socialinės rizikos šeimos yra patenkintos socialinio darbuotojo pagalba ir ją priima, tačiau ankstesni klausimai rodo, kad dauguma jų nenorėtų socialinio darbuotojo dažno lankymosi, pamokymų, o tenkintųsi tik pašalpų parūpinimu.

Socialinės rizikos šeimų moterys išsakė savo problemas, ką jos turėtų daryti, kad jų šeima nebūtų socialinės rizikos šeimų sąraše. Respondenčių nuomonės buvo įvairios, tai gero vyro turėjimas, gebėjimas tinkamai rūpintis vaikais, nesikišimas kaimynų, giminių, o Laura nenorėtų būti išbraukta.

<...> Jeigu ne mano „gerų“ tetų skundimai, tai gal viskas ir būtų kitaip. Jeigu susirasčiau gerą vyrą, kad turėtų kur gyventi, turėtų darbą... Man nesiseka su vyrais, visi mėgėjai išgerti, nedirbantys, kai kurie ir buvę teisti. <...> [Jovita]

<...> Jeigu mama būtų mane auginusi, kaip sako psichologas, pas kurį aš lankiausi, tai gal net nebūtų mano šeima socialinės rizikos šeima. Gyvenau su teta, kuri tik priėmė mane gyventi kaip buvau vaikas, nieko jinai manęs nemokino, neaiškino... Kai vaikas paaugs norėčiau susirasti darbą ir kad sugebėčiau pati viena gyventi ramiai su savo vaikais ir atsisakyti vyrų. <...> [Rima]

<...> Aš tikiuosi, kad po tėvystės įgūdžių kursų mane išbrauks iš socialinės rizikos sąrašų. Socialinė darbuotoja sakė, kad jeigu sąžiningai vykdysiu jos nurodymus, tai greičiau ir svarstys mano šeimą ar verta palikti socialinėje rizikoje. <...> [Jurga]

<...> Mane senai jau būtų išbraukę iš socialinės rizikos sąrašo, bet aš pati nenoriu ir nesistengiu taisyti, kad mane išbrauktų, nes man gerai kai padeda, manimi rūpinasi ir namatau jokių rūpesčių. <...> [Laura]

Socialinių darbuotojų buvo klausama, kokios priemonės padėtų mažinti socialinės rizikos šeimų grįžimą į normalų gyvenimą ir naujų atsiradimą.

<...> Socialinės rizikos šeimų švietimas, ugdymas socialinių įgūdžių, kuo labiau skatinti integruotis į darbo rinką, švietimas ir mokymas apie vaikų ugdymą ir auklėjimą, asmenų gydymas nuo priklausomybių. <...> [Sandra]

<...> Visuomenės švietimas, ne darbo mažinimas, skatinti užimtumą, informavimo ar konsultavimo centrų įsteigimas, priverstinis gydymas nuo alkoholio priklausomybės. <...> [Eglė]

<...> Prevencinis darbas ir tarpinstitucinis bendradarbiavimas, taip pat socialinio darbuotojo darbo krūvio mažinimas. Artimųjų įtraukimas į pagalbos procesą. <...> [Inga]

<...> Intensyvus darbas su šeima, švietimas apie pozityvią tėvystę, darbinė veikla ir užimtumas, taip pat platesnis giminės rato, bendruomenės ir kaimynų įtraukimas į pagalbą šeimai, kuri, kad ir turėdama sunkumų, dar turi vidinių resursų atsitiesti ir gyventi normalų gyvenimą. <...> [Lina]

<...> Socialinių įgūdžių ir atsakomybės ugdymas, asmenų gydymas nuo priklausomybių, aludžių uždarinėjimas, griežtesnės sankcijos tėvams turintiems priklausomybių, socialinių darbuotojų popierių pildymo mažinimas, socialiniams darbuotojams sudarymas galimybių ilgiau bendrauti su šeima, o ne nuolatinis bėgimas arba būtų padėjėjas, kuris daugiau laiko praleistų šeimoje, ypač po darbo valandų ir švenčių dienomis ... <...> [Rūta]

<...> Psichoterapijos kursai šeimoms, atsidūrusioms krizinėse situacijose, skatinimas darbinei veiklai ir užimtumui, švietimas apie vaikų rūpinimąsi ir auklėjimą. Mažinimas pašalpių ir didesnė jų panaudojimo kontrolė. <...> [Deimantė]

Tyrimo rezultatai leidžia teigti, kad socialinės rizikos šeimų skaičių ir jų atsiradimą, socialinių darbuotojų nuomone, mažintų tokios priemonės, kaip darbinė veikla, priverstinis gydymas nuo priklausomybių, aktyvesnis tarpinstitucinis bendradarbiavimas, pašalpių panaudojimo kontrolės didinimas, prevencinis darbas bendruomenėse ir savanoriškas jos įtraukimas į pagalbą šioms šeimoms, socialinio darbuotojo darbo krūvio mažinimas, artimųjų, kaimynų ir bendruomenės pagalba.

Pokalbio pabaigoje socialinės rizikos šeimų atstovės išsakė savo nuomonę apie valstybės rūpinimosi šeimomis pakankamumą. Tyrime dalyvavusios moterys akcentavo, kad valstybė per mažai rūpinasi šeimomis. Socialinės išmokos ir pašalpos yra per mažos, dėl to šeima negali tinkamai pasirūpinti savo gerove ir funkcionuoti.

<...> *Nepakankama, galėtų valstybė pasirūpinti jaunomis šeimomis suteikdama gyvenamąjį būstą, galėtų labiau pasirūpinti vaikais, įsteigti vaikų dienos centrų, nes labai trūksta, iš tokių pašalpų pragyventi neįmanoma.* <...> [Jovita]

<...> *Manau, kad mažokos socialinės išmokos. Valstybei mes nerūpim.* <...> [Rima]

<...> *Valstybei nerūpi tokios šeimos kur prasčiau gyvena. Pašalpos yra labai mažos ir iš jų pragyventi yra sunku. O kam čia rūpi, nemirštat iš bado, tai ir gerai...jau keli metai stoviu eilėje socialiniam butui gauti, bet taip ir negaunu.* <...> [Jurga]

<...> *Išmokos už vaikus ir pašalpos yra tikrai per mažos. ... vargana valstybės pagalba, net darbų nėra.* <...> [Laura]

Socialinių darbuotojų nuomone, valstybės parama yra pakankama, šių šeimų poreikiai tenkinami pagal valstybėje galiojančius įstatymus, tačiau šeimos yra nepatenkintos ir mano, kad valstybės teikiama parama yra nepakankama. Šeimos dažniausiai gyvena iš išmokų ir todėl nesistengia ieškoti sprendimo būdų išspręsti savo šeimos problemas, todėl tikisi didesnės valstybės paramos.

<...> *Valstybės pagalba yra pakankama socialinės rizikos šeimoms, tik jie patys nemoka gaunamas pajamas tikslingai leisti, neturi motyvacijos dirbti, nes įpratę, kad valstybė pasirūpintų jų šeimomis.* <...> [Sandra]

<...> *Valstybės pagalba galėtų būti kitokio pobūdžio, ne vien finansinė parama šeimoms, nes dabar daugiau veikia ir rūpinasi nevyriausybinių organizacijų.* <...> [Eglė]

<...> *Valstybės pagalba socialinės rizikos šeimoms yra tikrai pakankama.* <...> [Inga]

<...> *Tikrai pakankama, nes tie žmonės tiek visko gauna, kad nebevertina.* <...> [Lina]

<...> *Taip, netgi per didelė. Jie nesuinteresuoti eiti dirbti.* <...> [Rūta]

<...> *Manau tikrai valstybės pagalba yra pakankama.* <...> [Deimantė]

Socialiniai darbuotojai akcentavo, kad darbas su šia klientų grupe yra sudėtingas ir būtina turėti tam tikrų gebėjimų nuoširdžiai bendrauti su šeima sprendžiant problemas, adekvačiai reaguoti į sudėtingas situacijas, įtraukti šeimą bei ją supančią aplinką į paramos procesą, organizuoti prevencinę veiklą.

<...> *Labai svarbu efektyviai bendrauti su šeima ir jos nariais, prognozuoti socialines problemas šeimoje, valdyti situaciją, organizuoti prevencinę veiklą, sugebėti lanksčiai derintis prie šeimos pokyčių.* <...> [Sandra]

<...> *Būtina sukurti abipusio pasitikėjimo atmosferą, klausyti ir išklausyti šeimos problemas, operatyviai priimti sprendimą šeimos problemai išspręsti, svarbu gebėti vadovauti ir organizuoti darbą, sprendžiant šeimos problemas, taip pat gebėti efektyviai bendrauti.* <...> [Eglė]

<...> *Gebėti adekvačiai reaguoti į sudėtingas situacijas, sukurti abipusio pasitikėjimo jausmą, įtraukti šeimą bei ją supančią aplinką į paramos procesą.* <...> [Inga]

<...> Nuoširdžiai bendrauti su šeima ir visais jos nariais, prognozuoti socialines problemas šeimoje, valdyti situaciją ir reaguoti į pokyčius. <...> [Lina]

<...> Labai svarbu gebėti organizuoti prevencinę veiklą, mokėti įtikinti klientą, padėti sau pasirinkti tinkamiausią paramos teikimo modelį. <...> [Rūta]

<...> Socialiniam darbuotojui labai svarbu išklaudyti šeimos problemas, išgirsti jų nuomonę apie atsiradusias problemas ir jų sprendimą. Į pagalbos procesą įtraukti gimines, kaimynus. <...> [Deimantė]

Remiantis socialinio darbo etikos kodeksu (1998), žinių plėtojimas, profesinis tobulėjimas tampa etine pareiga. Socialiniai darbuotojai akcentavo, kad žinios ir įgūdžiai būtini efektyviai spręsti ekonomines, psichologines ir kitas šeimų problemas.

<...> Svarbu žinoti ir turėti tam tikrų socialinių įgūdžių apie socialinių paslaugų poreikio nustatymo ir informacijos rinkimo ir sisteminimo metodiką, apie prevencinį darbą šeimoje. <...> [Sandra]

<...> Labai svarbu žinoti šeimos psichologijos pagrindus, konsultavimo metodus socialinės rizikos šeimai, įstatymus, socialinių paslaugų poreikio nustatymą, kiekvienu atveju reikalingos skirtingos žinios, nes skirtingos situacijos šeimose. <...> [Eglė]

<...> Labai svarbu turėti tam tikrų žinių ir įgūdžių padedant spręsti šeimose esančių paauglių problemas, ypač svarbu žinios dirbant su šeima, kurioje vienas iš tėvų turi psichinę negalią. Reikia nuolat domėtis socialiniame darbe taikomomis naujovėmis, metodais. <...> [Inga]

<...> Socialiniam darbuotojui būtina turėti psichologinių žinių, edukologinių, teisinių, be kurių šeima negaus pagalbos. Būtinybė žinoti socialinio darbo metodus ir gebėti juos taikyti, nuolat kelti savo kvalifikaciją. <...> [Lina]

<...> Teisinių ir psichologinių žinių, ypač gebėti bendrauti, bendradarbiauti ir mylėti žmogų. <...> [Rūta]

<...> Socialinis darbuotojas turi turėti pakankamai socialinio darbo žinių, išmanyti naujausius darbo metodus ir juos gebėti taikyti individualiam klientui, dalintis darbo patirtimi. Žinoma reikalingos ir psichologinės, teisinės ir kitos žinios. Būtina turėti ir organizacinių, bendravimo gebėjimų. <...> [Deimantė]

Galima teigti, kad kaip ir kiekvienas savo srities specialistas, taip pat ir socialinis darbuotojas turi turėti socialinio darbo, psichologinių, pedagoginių, teisinių ir kitų žinių bagažą, kurį naudoja savo darbinėje veikloje. Žinios socialiniam darbuotojui yra svarbus pagrindas kompetentingai atlikti savo pareigas. Sukauptas profesinių žinių kiekis ir gebėjimas tinkamai išnaudoti jas, tai svarbi kompetentingo specialisto savybė.

Socialinio darbuotojo darbas su socialinės rizikos šeimomis apima platų kultūrinį kontekstą. Socialiniai darbuotojai identifikuoja bei iškelia jau susiformavusias visuomenėje šeimos vertybines

nuostatas. Kadangi mūsų visuomenėje ir šeimoje egzistuoja daugybė vertybinių nuostatų, o kai kurios kertasi ir prieštarauja viena kitai, tai socialiniam darbui pasirenkamos tos, kurios padėtų praktinėje veikloje spręsti socialinės rizikos šeimų problemas. Socialinis darbuotojas nepaneigdamas savo asmeninių vertybių, turi atsižvelgti į vertybių skirtumus ir būti tolerantiškas kitokias asmenines vertybes turintiems žmonėms.

Socialiniai darbuotojai nurodė ir svarbiausias vertybes, kurios būtinos jų veikloje.

<...> *Darbas visa širdimi, geranoriškumas, kantrybė, pagarba savo klientams, išlikti patikima, sąžininga savo klientams, išlaikyti konfidencialumą, perduoti žinias ir įgūdžius, būti atsakinga už asmeninį ir profesinį elgesį.* <...> [Sandra]

<...> *Atkakliai stengtis dėl kliento, nepaisant nusivylimų, išlikti empatiška darbuotoja, išlaikyti konfidencialumą, būti geranoriška, sąžininga, gerbti savo klientus.* <...> [Eglė]

<...> *Pagarba klientui, nežeminti, nemenkinti, komunikabilumas, nuoširdumas.* <...> [Inga]

<...> *Įsijautimas, empatiškumas, pagarba klientui, konfidencialumas.* <...> [Lina]

<...> *Žmogiškasis santykis, tolerancija, dalykinis požiūris, individualumas.* <...> [Rūta]

<...> *Išankstinės nuomonės nesusidarymas, kliento priėmimas toks koks jis yra, nesmerkimas, išlaikyti konfidencialumą.* <...> [Deimantė]

Socialinių darbuotojų nuomone, jų kokybiškai veiklai įtakos turi ne tik taikomos žinios, vertybės, bet ir asmeninės socialinio darbuotojo savybės, darbo stilius. Svarbiausios vertybės yra konfidencialumas, sąžiningumas, nuoširdumas, kantrybė, empatija, pagarba savo klientams ir išankstinės nuomonės nesusidarymas. Gebėjimas tinkamai ir kūrybiškai derinti žinias, vertybes ir įgūdžius, padeda šioms šeimoms sugrįžti į normalų gyvenimą.

Apibendrinus tyrimo rezultatus galima teigti, kad pagrindinės patekimo į socialinės rizikos šeimas priežastys ir sunkumai yra susiję su skurdu, nedarbu, priklausomybėmis, socialinių įgūdžių stoka, vaikų nepriežiūra, smurtu, būsto neturėjimu ir t.t. Pagrindinis jų pagalbos poreikis – nuosavo būsto turėjimas, darbas, pašalpos ir labdara.

Pagrindiniai pagalbos būdai šioms šeimoms yra jų konsultavimas, informavimas įvairiais klausimais, mokymas socialinių ir kasdieninių higienos įgūdžių, pašalpų sutvarkymas, labdaros gavimo organizavimas, prevencinės ir švietėjiškos veiklos vykdymas bei bendruomenės įtraukimas į pagalbos teikimą, pačių šeimų motyvavimas suvokti savo klaidas ir padėti patiems sau.

Socialinių paslaugų efektyvumui užtikrinti, socialinis darbuotojas turi turėti pakankamai žinių ir įgūdžių, gebėti taikyti naujas socialinio darbo technologijas ir metodus, vadovautis etikos principais ir nuolat kelti savo kvalifikaciją.

Pagrindiniai socialinio darbuotojo sunkumai dirbant su socialinės rizikos šeimomis – per didelis darbo krūvis, saugumo neužtikrinimas, klientų nenoras suvokti savo problemų ir visuomenės atstūmimas šios grupės asmenų.

IŠVADOS IR SIŪLYMAI

- Socialinės rizikos šeima apibrėžiama kaip šeima, kurioje narių emocinis bendravimas ir bendradarbiavimas yra sutrikę, jos neigiama aplinka neskatina sveiko ir produktyvaus asmenybės augimo ir pilnaverčio vystymosi bei negeba tenkinti vaiko emocinių ir fizinių reikmių. Šią šeimoje vyraujančią krizę iššaukia kai vienas ar keli šeimos nariai turi priklausomybių, neturi socialinių įgūdžių, neprižiūri savo vaikų, smurtauja prieš šeimos narius, joje vyrauja skurdas ir nedarbas, o valstybės gaunamą paramą naudoja ne šeimos interesams.
- Socialinio darbuotojo vaidmenys, dirbant su socialinės rizikos šeimomis, turi remtis visuomenės, kliento ir asmeninėmis vertybėmis, o profesinė kompetencija atsiskleidžia per žinių pritaikymą ir gebėjimų realizavimą analizuojant situaciją, planuojant, modeliuojant, priimant, organizuojant ir įgyvendinant sprendimus, atliekant tarpininko, vertintojo, mobilizuotojo, mokytojo ir kitus vaidmenis.
- Tyrimas atskleidė, kad socialinių darbuotojų pagrindiniai pagalbos būdai socialinės rizikos šeimoms yra jų konsultavimas ir informavimas, socialinių įgūdžių ugdymas, tarpininkavimas, atstovavimas, dokumentų tvarkymas, organizavimas užimtumo ir tėvystės įgūdžių mokymo, įtraukimas į pagalbos procesą artimiausių šeimos narių, kaimynų, bendruomenės bei labdaros ir kitų paslaugų teikimas.

- Socialinių paslaugų centrai, seniūnijos turėtų ieškoti galimybių, kaip sudaryti sąlygas socialiniams darbuotojams daugiau laiko skirti individualiam darbui su šeima.
- Socialiniams darbuotojams aktyviau vykdyti švietėjišką, prevencinę veiklą, skatinančią bendruomenę aktyviau prisidėti prie šių šeimų problemų sprendimo bei jų integravimo į visuomenę.

INFORMACIJOS ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

1. ANDRAŠIŪNIENĖ, Milda. *Socialinio darbo terminų žodynelis: metodinė priemonė*. Vilnius, 2007. 161 p. ISBN 9955-519-70-3.
2. ANTANAITIENĖ, Jolanta. *Socioedukacinis darbas su šeima*. Mokomoji knyga [CD-ROM]. Panevėžys, 2009. ISBN 978-9955-722-40-3.
3. BAJORIŪNAS, Zenonas. *Šeimos ugdymo mokslas ir praktika*. Vilnius, 2004. 71 p. ISBN 9955-595-26-4.
4. BANDZIENĖ, Vilija. Socialinis darbas: patirtis ir metodai. *Socialinio darbuotojo veiklos ypatumai teikiant pagalbą vaikui iš skurstančios šeimos*, 2008, nr. 1 (1), p. 11-13. ISSN 2029-0470.
5. CICKOWSKA-GIEDZIUN, Małgorzata; ZMYSŁOWSKA, Magdalena. The Family and Child Welfare System in Poland: Family Assistantship as a New Solution in Social Work with Families. Iš *Child Care in Practice*. [interaktyvus]. 2017, [nr.] 2 [žiūrėta 2018 m. balandžio 28 d.], p. 29-42. Prieiga per: EBSCO Publishing.
6. DIRGELIENĖ, Indrė, KIAUNYTĖ, Asta. *Praktika rengiant socialinius darbuotojus*. Klaipėda, 2006. 72 p. ISBN 9955-18-105-2.
7. DIRSIENĖ, Nijolė. Smurtas ir smurto sąvokos analizė. Iš *psichologijos namai*. [interaktyvus], 2013 [žiūrėta 2018 m. balandžio 15 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.psichologijosnamai.lt/smurto-seimoje-savokos-analize-II-dalis>>.
8. DOBELNIECE, Signe; MILLERE, Jolanta; SALMANE-KULIKOVSKA, Ieva. Situation analysis of social risk families with children in Latvia. Iš *Economic Science for Rural Development Conference Proceedings*. [interaktyvus]. 2015, [nr.] 40 [žiūrėta 2018 m. balandžio 13 d.], p. 141 - 150. Prieiga per: EBSCO Publishing.
9. DROMANTIENĖ, Leta; INDRAŠIENĖ, Valdonė; SADAUSKAS, Justinas. Socialinė politika ir socialinis darbas. *Refleksija profesinėje socialinio darbuotojo veikloje*, 2016, nr. 14 (1), p. 10. ISSN 2029-2775.
10. GAPŠYTĖ, Rima; SNIEŠKIENĖ, Dalija. Socialinio darbuotojo etinė kompetencija ir jos vystymo praktikoje galimybės. Iš *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai*. [interaktyvus]. 2011, [nr.] 7 (1) [žiūrėta 2018 m. balandžio 20 d.]. prieiga per internetą: <<http://sd.vdu.lt/index.php/>>.
11. IVANAUSKIENĖ, Violeta; VARŽINSKIENĖ, Laura. Socialinio darbuotojo profesinių vertybių raiška praktinėje veikloje. Iš *Socialinis darbas*. [interaktyvus]. 2007 [nr.] 6 (1).

- [žiūrėta 2018 m. gegužės 10 d.]. Prieiga per internetą: <www.mruni.eu/lt/mokslo_darbai/sd/archyvas/>.
12. KOZLOVAS, Aleksandras. Iš *Socialinis darbas: profesinės veiklos įvadas*. Vilnius, 2007, p. 166-170. ISBN 978-9955-636-04-5.
 13. Lietuvos Respublikos Seimo 2008 m. birželio 3 d. įsakymas Nr. X-1569 „Dėl Valstybinės šeimos politikos koncepcijos patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2008, nr. 69-2624.
 14. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2003 m. gruodžio 17 d. įsakymas Nr. A1-207 „Dėl darbo su socialinės rizikos šeimomis metodinių rekomendacijų patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2004, nr. 9-254.
 15. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006 m. balandžio 5 d. įsakymas Nr. A1-92 „Dėl socialinių darbuotojų ir socialinių darbuotojų padėjėjų kvalifikacinių reikalavimų, socialinių darbuotojų padėjėjų profesinės kvalifikacijos kėlimo tvarkos bei socialinių darbuotojų atestacijos tvarkos aprašo patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2006, nr. 43-1569.
 16. Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas. 2006 m. sausio 19 d. Nr. X-493. *Valstybės žinios*. 2006, nr. 17-589.
 17. *Lietuvos socialinio darbo etikos kodeksas*. [interaktyvus]. [Vilnius]: Lietuvos socialinių darbuotojų asociacija [žiūrėta 2018 m. balandžio 22 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.kartunamai.lt/>>.
 18. RIMKUS, Valdas; ŽEMGULIENĖ, Sandra. Socialinės rizikos šeimų socialinio tinklo ir jo teikiamo socialinio palaikymo aspektai. Iš *tiltai* [interaktyvus], 2013, [nr.] 1 [žiūrėta 2018 m. balandžio 28 d.]. Prieiga per internetą: <<http://etalpykla.lituanistikadb.lt/>>.
 19. Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2014 m. balandžio 9 d. metodinės rekomendacijos Nr. 19.6-33. *Rekomendacijos socialiniams darbuotojams, dirbantiems su socialinės rizikos šeimomis, dėl šeimos situacijos vertinimo ir darbo su šeima planavimo*. [interaktyvus]. Vilnius, [žiūrėta 2018 m. balandžio 25 d.]. Prieiga per internetą: <<https://socmin.lrv.lt/uploads/socmin/>>.
 20. *Socialinis darbas su socialinės rizikos šeimomis*. Metodinė medžiaga socialiniams darbuotojams [interaktyvus]. Kaunas, 2012. 235 p. [žiūrėta 2018 m. kovo 28 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.sppd.lt/media/>>.
 21. *Šeimos krizių prevencija, socialinės ir psichologinės pagalbos šeimai būdai*. Vilnius, 2008. 166 p. ISBN 978-9955-786-07-8.
 22. VAICEKAUSKIENĖ, Violeta; ČIUŽAS, Renaldas. Reflektyviojo modelio taikymo teorinės prielaidos socialinių darbuotojų rengime. Iš *mokslo darbai* [interaktyvus], 2013 [žiūrėta 2018 m. balandžio 18 d.]. Prieiga per internetą: <<http://socialinisugdymas.leu.lt/>>.

23. VAREIKYTĖ, Audronė. Socialinio darbo charakteristika. Iš *Socialinis darbas. Profesinė veikla, metodai ir klientai: straipsnių rinkinys*. Vilnius, 2010, p. 31-35. ISBN 978-9955-191-841.
24. VYŠNIAUSKIENĖ, Dalia; MINKUTĖ, Raimonda. *Socialinės veiklos profesinė etika*. Kaunas, 2008. ISBN 978-9955-25-508-6.
25. VOSYLIENĖ, Edita. *Socioeducacinis darbas su vaiku*. Vilnius, 2009. 105 p. ISBN 978-9955-233-077.

SANTRAUKA

Reda Jasnauskienė. Socialinio darbuotojo veikla dirbant su socialinės rizikos šeimomis. Socialinio darbo koleginių studijų baigiamasis darbas / darbo vadovė lektorė Danutė Klokmanienė; Panevėžio kolegija, Biomedicinos mokslų fakultetas. Panevėžys, 2018. – 43 psl.

Darbo tikslas – išanalizuoti socialinio darbuotojo veiklą, dirbant su socialinės rizikos šeimomis. Uždaviniai: charakterizuoti socialinės rizikos šeimas, aprašyti socialinių darbuotojų vaidmenis, dirbant su socialinės rizikos šeimomis, iširti socialinio darbuotojo pagalbą socialinės rizikos šeimoms.

Teorinėje dalyje analizuojama socialinės rizikos šeimos samprata, jų atsiradimo priežastys ir problemos, socialinio darbuotojo veikla bei kompetencija, teikiant pagalbą socialinės rizikos šeimoms.

Tyrimui atlikti pasirinktas kokybinis tyrimo metodas – pusiau struktūrinis interviu atliktas 2017 – 2018 m. gruodžio – kovo mėnesiais. Jame dalyvavo šešios socialinės darbuotojos ir keturios moterys iš socialinės rizikos šeimų.

Pagrindinės darbo išvados:

Socialinės rizikos šeima apibrėžiama kaip šeima, kurioje narių emocinis bendravimas ir bendradarbiavimas yra sutrikęs, jos neigiama aplinka neskatina sveiko ir produktyvaus asmenybės augimo ir pilnaverčio vystymosi bei negeba tenkinti vaiko emocinių ir fizinių reikmių. Šią šeimoje vyraujančią krizę iššaukia, kai vienas ar keli šeimos nariai turi priklausomybių, neturi socialinių įgūdžių, neprižiūri savo vaikų, smurtauja prieš šeimos narius, joje vyrauja skurdas ir nedarbas, o valstybės gaunamą paramą naudoja ne šeimos interesams.

Socialinio darbuotojo vaidmenys, dirbant su socialinės rizikos šeimomis, turi remtis visuomenės, kliento ir asmeninėmis vertybėmis, o profesinė kompetencija atsiskleidžia per žinių pritaikymą ir gebėjimų realizavimą analizuojant situacijas, planuojant, modeliuojant, priimant, organizuojant ir įgyvendinant sprendimus, atliekant tarpininko, vertintojo, mobilizuotojo, mokytojo ir kitus vaidmenis.

Tyrimas atskleidė, kad socialinių darbuotojų pagrindiniai pagalbos būdai socialinės rizikos šeimoms yra jų konsultavimas ir informavimas, socialinių įgūdžių ugdymas, tarpininkavimas, atstovavimas, dokumentų tvarkymas, organizavimas užimtumo ir tėvystės įgūdžių mokymo, įtraukimas į pagalbos procesą artimiausių šeimos narių, kaimynų, bendruomenės bei labdaros ir kitų paslaugų teikimas.

SUMMARY

Reda Jasnauskienė. Social Worker's Activity in Working with Socially Dysfunctional Families. The final paper of Social Work college studies/ supervising teacher lecturer Danute Klokmaniene; Panevezys University of Applied Sciences, the Faculty of Biomedical Sciences. Panevezys, 2018. – 43 pgs.

The purpose of the work – to analyze the social worker's activity in working with socially dysfunctional families. The objectives: to characterize the socially dysfunctional families, to describe the social worker's roles in working with socially dysfunctional families and to research the help of the social worker provided to social dysfunctional families.

The Theoretical part analyzes the conception of the socially dysfunctional family, the causes and problems of their appearance, the social worker's activity and competence providing assistance to the socially dysfunctional families.

The method of quantitative study – the semi-structured interview – was selected for the performance of the research, the data of which were collected from December 2017 to March 2018. Six social workers and four women from socially dysfunctional families took part in it.

The main conclusions:

The social dysfunctional family is defined as the family where the emotional interaction and cooperation among the members are disturbed, the negative environment of which does not promote the healthy and productive personal growth and full-value development, and they are not able to satisfy the child's emotional and physical needs. The crisis prevailing in the family is caused when one or several family members have addictions, lack the social skills, do not take care of children, use physical force against the members of the family, the poverty and unemployment prevails in it, and they use the granted state support for the interests other than family.

The social worker's roles in working with socially dysfunctional families must be based on the community, client and personal values, and the professional competence is revealed through the application of knowledge and the realization of abilities by analyzing the situation, planning, modeling, making, organizing and implementing the decisions, and playing the roles of the intermediary, assessor, mobilizer, teacher, etc.

The research revealed that the social worker's main methods of assistance are their counselling, development of social skills, intermediation, representation, provision of information, processing of documents, organization of employment, teaching of parental skills, charity and other services.

PRIEDAI

KLAUSIMAI SOCIALINĖS RIZIKOS ŠEIMOMS

1. Jūsų lytis, amžius, išsilavinimas, darbinė veikla ir pajamos?
2. Kiek jūsų šeimoje auga vaikų?
3. Dėl kokių priežasčių patekote į socialinės rizikos šeimų sąrašą?
4. Kokių turite problemų dėl vaikų?
5. Kokias įvardintumėte didžiausias jums problemas šiandien?
6. Kokią pagalbą suteikė jums socialinis darbuotojas?
7. Kokios pagalbos jums trūksta?
8. Jus tenkina socialinio darbuotojo pagalba?
9. Jūsų nuomone, ką turėtumėte daryti, kad jūsų šeima nebūtų socialinės rizikos šeimų sąrašė?
10. Jūsų nuomone, ar pakankamas valstybės rūpinimasis šeimomis?

KLAUSIMAI SOCIALINIAMS DARBUOTOJAMS

1. Jūsų amžius, pareigos, išsilavinimas, dabinė patirtis?
2. Kokios socialinės rizikos šeimų priežastys dėl kurių pateko į socialinės rizikos šeimų sąrašus?
3. Su kokiomis problemomis susiduriate dirbdami su socialinės rizikos šeimomis?
4. Kokias dažniausiai paslaugas jūs teikiate šioms šeimoms?
5. Socialinės rizikos šeimos noriai priima socialinius darbuotojus?
6. Kokios priemonės padėtų mažinti socialinės rizikos šeimų skaičių ir jų atsiradimą?
7. Jūsų nuomone, ar pakankama valstybės pagalba socialinės rizikos šeimoms?
8. Kokie gebėjimai, jūsų nuomone yra svarbūs dirbant su socialinės rizikos šeimomis?
9. Kokių žinių jums daugiausiai reikia?
10. Kokios vertybės svarbios dirbant su socialinės rizikos šeimomis?